

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Problematika šikany na základní škole

Zpracovala: Eva Holoubková

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Miroslav Procházka

Studijní obory: Učitelství občanské výchovy pro 2.stupeň ZŠ

Učitelství českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Datum zadání diplomové práce: 16. listopadu 2006

Datum odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2008

University of South Bohemia in České Budějovice

Pedagogical faculty

Department of Pedagogy and Psychology

Diploma thesis

Dilemma of chicane at the basic school

Author: Eva Holoubková

Supervising master: Mgr. Miroslav Procházka

Study programmes: Teaching of Civics at the second level of basic schools
Teaching of Czech language and literature at the second level
of basic schools

Date of submission of the graduation thesis: 16. November 2006

Date of delivery of the graduation thesis: 30. April 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci na téma Problematika šikany na základní škole vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které uvádím v příložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Olučově dne 19. ledna 2008

Eva Holoubková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu diplomové práce Mgr. Miroslavu Procházkovi za jeho odbornou pomoc, cenné rady a věcné připomínky.

Dále děkuji učitelskému sboru ZŠ Chotěšov a ZŠ Stod za vstřícnost, ochotu, rozšiřující informace a pomoc při vyplňování dotazníků.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena na problematiku agresivity a šikany mezi dětmi na druhém stupni základních škol a její prevence v Plzeňském kraji. Dále se zabývá i pohledem učitelů a jejich informovanosti v tématu šikany.

V teoretické části se budu zabývat rozborem základních pojmů tohoto tématu. Pozornost zaměřím na osobu agresora a oběti šikanování, spolupráci školy a rodičů, autoritu učitele nebo třídní a školní klima. Zvláštní kapitolu věnuji popisu systému prevence proti šikaně.

V praktické části se pomocí dotazníkového šetření pokusím zjistit, jak a jakou formou jsou žáci o šikaně informováni. Tyto výsledky porovnáám s teoretickými poznatky.

ANNOTATION

The diploma thesis deals with the problem of aggressiveness and chicane among children at the second level of basic schools and its prevention in the Pilsen region. Further on it is also concerned with the teachers' perspective and their awareness of the topic of chicane.

In the theoretical part I am going to analyse the fundamental terms of the topic. The attention is going to be localized on the personality of the aggressor and the victims of chicane, on the cooperation of the school and parents, on the authority of the teacher or class and school climate. There is going to be a special chapter devoted to the description of the system concerning the prevention of the chicane.

In the practical part I am going to endeavour to find out by the help of a questionnaire survey, how the schoolchildren are informed about the chicane and what kinds of form are used to this purpose. I compare these results with the theoretical knowledge.

OBSAH

ÚVOD

I. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. Vymezení základních pojmů.....	11
1.1. Agrese a její formy.....	11
1.2. Příčiny agrese.....	12
1.3. Charakteristika šikany.....	14
1.4. Šikana z pohledu historie.....	15
1.5. Hlavní znaky šikany.....	16
2. Protagonisté šikany.....	18
2.1. Oběti šikany.....	18
2.2. Agresoři šikany.....	19
2.3. Pedagog a šikana.....	21
2.4. Rodiče a šikana.....	22
2.5. Spolupráce školy a rodičů.....	24
3. Příčiny šikanování ve škole.....	26
4. Následky šikany.....	27
4.1. Následky na obětech.....	27
4.2. Následky na agresorech.....	28
5. Prevence šikany.....	29
5.1. Primární prevence řešení šikany.....	29
5.2. Sekundární prevence řešení šikany.....	30
5.2.1. Práce s agresory.....	31
5.2.2. Práce s oběťmi.....	31
5.3. Metodický pokyn MŠMT.....	32
5.4. Ochrana před mediálním násilím.....	32
5.5. Autorita učitele a její podpora.....	33
5.6. Kooperace a výchova.....	34
5.7. Sociální klima školy.....	35
5.8. Současné projekty věnované školní šikaně.....	36
5.8.1. Minimalizace šikany (MIŠ).....	36

5.8.2. ChildLine in Partnership with Schools – CHIPS.....	37
6. Šikana z právního hlediska.....	38
7. Šikana v číslech.....	40
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	43
1. Stanovení cílů a hypotéz.....	44
2. Charakteristika výzkumné metody.....	45
3. Výběrový soubor.....	46
4. Preventivní programy proti šikaně vybraných ZŠ.....	48
5. Výsledky dotazníkového zkoumání ze strany žáků.....	49
6. Výsledky dotazníkového zkoumání ze strany učitelů.....	65
7. Ověření hypotéz pomocí dvourozměrné analýzy.....	73
8. Vyvození závěrů a doporučení pro praxi.....	79
ZÁVĚR.....	83
LITERATURA.....	85
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	87
PŘÍLOHY	

ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá problematikou agresivity a především šikany na 2. stupni základních škol v Plzeňském kraji. Téma šikany je v dnešní době velice aktuální a můžeme se s ním setkat už i v mateřské školce. Bohužel se stává, že školy o tomto problému s žáky a rodiči diskutovat nechtějí a mají snahu problém zjednodušovat, minimalizovat nebo jej dokonce neřešit vůbec. Často tedy šikana zůstává bez postihu. Je pravda, že se šikana vyskytovala i v dřívějších dobách, ale rozhodně ne v takových enormních rozměrech jako dnes. Stupňuje se přitom jak počet útoků, tak i jejich brutalita.

Příčin tohoto trendu je mnoho. Nejčastěji je tento stav přičítán tomu, že se rodiče svým dětem nevěnují tolik jako dříve, na děti nemají čas a raději je „odkládají“ k televizním obrazovkám či k počítači, kde je násilí samozřejmou formou boje se spravedlností. Často se jedná o násilí, které by normální smrtelník nemohl přežít, ale filmovému nebo počítačovému hrdinovi se téměř nic nestane. Je tedy snadné ublížit svému spolužákovi s domněním, že i jemu se nemůže nic stát, ale bohužel ne vždy je to pravda. Měli bychom tedy všichni konečně otevřít oči a pokusit se společnými silami tuto problematiku řešit. Šikana by neměla zůstávat uvnitř školy, ale měla by se řešit v rámci celé společnosti. Škola by měla být především místem, kde se děti cítí v bezpečí a kde najdou porozumění a pomoc pedagogů.

Ve své diplomové práci se pokusím v teoretické části vymezit hlavní pojmy týkající se šikany, aktuální pohled na její příčiny, následky, ale i na následnou prevenci či pohled na řešení šikany z právního hlediska.

Za hlavní problém v tématu šikany považuji zejména neinformovanost společnosti, žáků i učitelů a snahu problémy týkající se šikany tabuizovat. Proto v praktické části provedu výzkum na vybraných základních školách týkající se informovanosti žáků a pedagogů o šikaně. Výzkum realizovaný formou dotazníků se pokusím objektivně vyhodnotit a vyvodit doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

Tuto první kapitolu chci věnovat popisu základních pojmů problematiky agresivity a šikany mezi dětmi. V následujících podkapitolách popíši agresivitu, její příčiny a formy, šikanu a její hlavní znaky i částečný historický pohled na tyto problémy.

Pro popisy těchto základních teoretických poznatků budu vycházet zejména z knih M. Koláře, O. Fleischmanna nebo P. Říčana.

1.1. Agrese a její formy

Můžeme říci, že šikana je zvláštním případem agrese¹, neboli „*chování, které je vedeno se záměrem zranit, ublížit jiné osobě nebo poškodit či zničit cizí majetek*“ (Gillernová a kol., 2000, s. 7).

Mnoho současných autorů se shoduje na tom, že agresi lze rozdělit do dvou podob: na agresi fyzickou a na agresi verbální (např. Gillernová, 2000, Spurný, 1996, Kolář, 1997). Fyzickou agresí se rozumí takové chování, které vede ke zranění jiné osoby či poškození majetku jiné osoby a za verbální agresi jsou považovány urážky, pomluvy a zesměšňování (Gillernová a kol., 2000, s. 7). Problémem se následně nestává pouze samotná agrese, ale také její následky, které mají podobu hmotné nebo emocionální újmy, v podobě obav nebo přetrvávajícího strachu (Spurný, 1996, s. 8).

Dr. Kolář (Kolář, 2001, s. 32) tyto dva druhy agrese dále specifikuje pomocí tzv. trojdimensionální mapy, ve které projevy šikanování člení na: přímé a nepřímé, fyzické a verbální, aktivní a pasivní. Kombinací těchto projevů vzniká osm druhů šikanování, které znázorňuje níže uvedená tabulka.

---

¹ z latinského *aggredi*, jehož význam je „jít směrem“ nebo „jít proti“, tedy útočit nebo bojovat. (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 12). Odlišuje se od pojmu *AGRESIVITA* neboli tendence k agresivnímu chování. Relativně trvalý sklon chovat se agresivně v různých situacích, v tomto smyslu může agresivita tvořit osobnostní charakteristiku. (Gillernová a kol., 2000, s. 7)

Tab. č. 1: Klasifikace typů šikany

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věsí do smyčky, škrťí, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbilí. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů).
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Pozn.: převzato z M. Kolář, Bolest šikanování, 2001, s. 32

Fleischmann (Fleischamnn, 2004, s. 7) rozeznává oproti Kolářovi pouze čtyři formy agrese, a to:

- a) bezprostřední agrese** – agresor útočí bezprostředně na oběť;
- b) zprostředkovaná agrese** – mezi agresorem a obětí se nachází jiná osoba či věc;
- c) fyzická agrese** – fyzické napadení oběti;
- d) verbální agrese** – nadávky, výhružky apod.

1.2. Příčiny agrese

Za násilnické chování odpovídají tři základní příčiny:

- 1) Dědičnost.
- 2) Úraz nebo jiné onemocnění mozku.
- 3) Učení.

Nejčastější příčinou je však učení, zatímco dědičnost, úraz či onemocnění mozku jsou považovány za nejvzácnější příčinu. Fleischmann (Fleischmann, 2004, s. 6-7) ve své práci uvádí následujících devět faktorů, které vyvolávají agresi:

- 1) **Útok**-za velmi spolehlivý podnět můžeme považovat přímý fyzický či verbální útok;
- 2) **Frustrace**²- výskytu agrese vždy předchází frustrace;
- 3) **Vysoká teplota**- na nepřátelském afektu³ se projevuje též vliv vysoké teploty, což vytváří ideální podmínky pro zvýšenou agresivitu;
- 4) **Zvýšená aktivační úroveň**- lidé, kteří jsou pod určitým tlakem, jsou vystaveni určité zátěži, mají vyšší pravděpodobnost, že se budou chovat agresivně;
- 5) **Zlost**- zlost, která je vyvolána nežádoucím podnětem, ne vždy vede k agresivnímu chování. Většinou se podaří afekt zlosti zadržet. To však způsobuje vyšší citové napětí, které může způsobit afektivní explozi, jež se může proměnit až v nekontrolovatelnou agresi;
- 6) **Deindividualizace**- jedinec se domnívá, že není identifikovatelný jako jedinec. V tomto případě se musíme osvobodit od sociální kontroly. Důsledkem bývá odtlumení sociálně nepřijatelného chování;
- 7) **Tendence upozornit na sebe**- agresori především na sebe chtějí upoutat pozornost osob, na kterých jim záleží a prosadit se tak;
- 8) **Porušení norem**- pokud poruší normy jiné osoby, může agresor prožívat pocity nejistoty a ohrožení;
- 9) **Pomsta.**

Helmut H. Erb (Erb, 2000, s. 30-34) jako příčinu agrese zdůrazňuje zejména funkci rodiny, tedy takovou, kdy rodina není pro své děti oporou z různých důvodů (nezaměstnanost nebo alkoholismus rodičů, příliš málo času na děti apod.). Dětem tak často chybí představa, co je správné a co nesprávné.

Zdrojem agresivity a nevyrovnanosti pak může být mnoho volného času, nedostatek pohybu, přemíra televize. U chlapců se také stále častěji vyskytuje touha

---

² Frustrace = situace, ve které je komplikováno až zamezeno uspokojování důležitých životních potřeb (Gillernová a kol., 2000, s. 19).

³ Afekt = zloba, hněv, vztek, neuspokojená potřeba, vždy ve spojení s podnětovou situací (Spurný, 1996, s. 18).

po mužnosti filmového hrdiny často podpořená vlastní nejistotou a pochybnostmi o sobě samém. Za další příčinu agrese uvádí atmosféru ve škole a rodině, která u dětí vytváří představu, že se upřednostňuje výkon před chováním.

1.3. Charakteristika šikany

Šikana⁴ pochází z francouzského slova *chicane*, což je zlomyslné obtěžování, sužování, týrání, pronásledování a byrokratické lpění na literě předpisů. U nás se slovo šikana, jak uvádí Pavel Říčan, používá v trochu odlišném smyslu, a to k označení nešvaru, který se vyskytl v armádě. Nováčci se nazývají „bažanti“ a jsou většinou tvrdě fyzicky týráni, zneužíváni, vydírání ze strany „mazáků“. V dnešní moderní době se spíše hovoří o školní šikaně. Jedná se o méně závažné ubližování, které bychom však neměli podceňovat (Říčan, 1995, s.25-26).

MUDr. Peter Pöthe charakterizuje šikanu nebo šikanování jako široký okruh chování jednoho dítěte nebo skupiny dětí, které má za cíl ohrožit, ponížít či jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí (Pöthe, 1999, s. 140).

Metodický pokyn MŠMT č. 14 514/2000-51 (Bendl, 2003, s. 191-192) definuje šikanu jako: *„Jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrášovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků...“*

---

⁴ Šikana = pojem, jež zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás promluvil před listopadem 1989 veřejně o šikanování v socialistické armádě (Říčan, 1995, s. 25).

1.4. Šikana z pohledu historie

Helmut H. Erb (Erb, 2000, s. 30-34) tvrdí, že se v každé době vyskytuje určitá forma násilí a agrese. Násilnické chování a agresivita se objevuje také v každé rodině a generaci. Určitá doba má však svoji formu násilí, které není cizí nikomu z nás. Příčiny násilí v dnešní době vidí autor zejména v rychle se měnícím životním stylu, problémům ve společnosti (např. nezaměstnanost, chudoba) nebo přemíře technických informací. Otázkou zůstává, proč se agresivně chovají stále mladší děti? Jako důvod tohoto Erb uvádí, jak již bylo částečně výše zmíněno, ve způsobu výchovy posledních desetiletí a snížený práh zábrany, který nám říká, že bychom mohli někomu ublížit. Pokud v dřívějších dobách existovaly jakési čestné normy nebít člověka, který je již poražen, tak dnes bývá tento člověk dál bit. Násilí se dnes používá záměrně a většinou i svévolně.

Pavel Říčan, stejně jako Erb píše, že silní jedinci ubližovali těm slabým v každé době, ale zároveň je jisté, že ve škole v dřívějších dobách panovala mnohem tvrdší morálka. Ve škole bylo jen málo míst, které pedagogové nepodrobovali dohledu, a tím pádem bylo i méně příležitostí, aby se šikana rozvíjela. A navíc si děti zdaleka nemohly dovolit k učiteli to, co dnes. Starší pedagogové se pozastavují zejména nad novým násilnickým jevem, a to jakési krutosti bez prožitku vzteku či nenávisti i bez jakéhokoliv sadistického uspokojení (Říčan, 1995, s.16-17).

Peter Pöthe ve své publikaci *Dítě v ohrožení* (Pöthe, 1999, s. 123) popisuje, že šikana a její četnost v současnosti neustále stoupá. Svůj názor podporuje výzkumem, který provedl docent Pavel Říčan na pražských školách a jehož výsledky prokázaly, že 18% dětí, z toho téměř pětina chlapců a 15% dívek ve věku 11-12 let, se stalo obětí šikanování. V porovnání s jinými zeměmi⁵ je šikana na našich školách mnohem více rozvinuta, ale zároveň srovnatelná s výskytem ve Velké Británii.

---

⁵ V Norsku se problémem šikany zabývají již více než dvě desetiletí, proto se zde šikana vyskytuje jen u 9% jedenáctiletých dětí (Pöthe, 1999, s. 123).

1.5. Hlavní znaky šikany

Na šikanu dítěte nás může upozornit mnoho ukazatelů, které se vztahují především k chování dítěte, ale i k chování samotného blízkého okolí. Psychiatr Petr Pöthe (Pöthe, 1999, s. 121-122) rozlišuje přímé a nepřímé známky šikanování. Mnohdy je dítě šikanováno za přítomnosti učitele či jiného pedagogického pracovníka – zde můžeme mluvit o přímých známkách šikanování. Pokud jsme bystří a všímavý, můžeme tyto známky zpozorovat. Naopak nepřímé známky šikany jsou takové, ze kterých můžeme poukazovat na to, že je dítě šikanováno, ale nejsme bezprostředními svědky tohoto incidentu.

Mezi nepřímé známky šikany patří:

- tělesné potíže doprovázené nechutenstvím a strachem jít ráno do školy
- zhoršení prospěchu ve škole a nezáměr se učit
- záškoláctví
- dítě nemá přátele či kamarády, s nimiž by trávil čas
- dítě je ustrašené a vystupuje nejistě
- časté bolesti břicha a hlavy bez lékařského nálezu
- snaha setrvat o přestávkách v blízkosti pedagogů
- pozdní návraty ze školy, dítě je vyhladovělé a má poškozené osobní věci či oděv
- časté ztráty peněz a osobních věcí
- odřenin, modřin nebo různé stopy tělesného napadení
- šikanování jiných dětí nebo sourozenců
- smutek, ztráta nálady, apatie

Mezi přímé známky šikany patří:

- neustálé kritizování a nadávání
- zesměšňování
- ponižování před vrstevníky
- poškozování oděvu a osobních věcí

- ignorování a pohrdání
- vydírání
- vyhrožování
- omezování svobody
- bití a tělesné napadání
- nucení k požití alkoholického nápoje či drogy
- nucení k sexuálním praktikám

Chris Kyriacou popisuje různá místa, kde k šikanování nejčastěji dochází. Jsou to zejména méně střežená místa školy (např. toalety, klubovny, vzdálené kouty hřiště), šatny a jídelny. Dále na chodbách o přestávkách nebo při přecházení do tříd, v samotné třídě (např. při skupinové práci) či ve školních autobusech (Kyriacou, 2005, s. 32).

2. Protagonisté šikany

Šikana a agrese je jevem stále aktuálním. Není to pouze problém odborných publikací, ale narušuje vztahy celé skupiny lidí. Řešení šikanování není omezeno jen na vztah agresora a oběti, ale je důležité spolupracovat s pedagogy, rodiči i třídním kolektivem.

2.1. Oběti šikany

Jak popisuje S. Bourcet a I. Gravillonová (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 22-24) prvotním cílem agresorů je najít si snadnou oběť. Je pochopitelné, že se většinou jedná o osobu nesmělou a bázlivou. Oběti se ve většině případů vyznačují ustrašeným držením těla, tj.: váhavou chůzí, shrbenými rameny, sklopenýma očima a uhýbavými pohledy. Můžeme tedy říci, že pokud je dítě nesmělé a řadí se mezi utlačované, je větší pravděpodobnost, že se stane obětí šikany. Další obětí šikany se může stát i dítě, které má viditelnou známku slabosti, a to například fyzické nebo mentální postižení. V ojedinělých případech může postačit i ošklivý rys ve vzhledu dítěte např. nehezky obličej, akné, dioptrické brýle. Souhrnně lze říci, že k oslabení může vést jakákoliv odlišnost. Ovšem jistá zranitelnost může vyplývat i z určité události. Dítěti, kterému vážně onemocní matka, bude určitě zranitelnější než obvykle a bude mít menší schopnost reagovat na agresi a ubránit se jí.

Agresor si vybírá oběti, o kterých je přesvědčený, že nebudou klást odpor. Často jsou to děti, které rodiče příliš rozmazlují a nadměru ochraňují. Tyto děti potom nevědí, jak by měly reagovat vyskytne-li se nějaký problém, jelikož doposud za ně vše řešili rodiče. Na druhou stranu je ale špatné, pokud rodiče své dítě nikdy neobejmou, nepochválí, neprojeví žádnou něžnost. V těchto případech můžeme hovořit o citovém strádání. Tyto děti si potom o sobě vytvářejí podhodnocenou představu a neosvojí si pocit jakéhosi vnitřního bezpečí, jelikož je rodiče nikdy nepodpořili v tom, aby se naučily cítit silně. Z těchto dvou hledisek vyplývá, že si agresor vybírá oběti, které jsou slabé, poddajné a schopné všeho, aby si získaly lásku.

Existují i případy, kdy rodiče své dítě dostatečně nevychovalí, nepoučí a dítě potom neví jaké chování je ještě možno tolerovat a jaké už ne. Proč si například dítě

má myslet, že bytí není normální, když otec svoji matku den co den bije? Aby se tomuto mohlo bránit je třeba dítěti vštípit, aby se naučilo respektovat samo sebe i ostatní.

Někteří psychoanalytici se domnívají, že určité děti se stávají agresory, aby na sebe a především své okolí upoutaly pozornost. Měli bychom se vždy snažit pátrat po důvodech, které vedly agresora, aby na oběť zaútočil.

Terrence Webster-Doyle (Webster-Doyle, 2002, s. 40) shrnuje charakteristiku oběti takto:

- 1. Výraz obličeje:** ustrašený, bázlivý, stydlivý, křehký, slabý, smutný, lítostivý.
- 2. Řeč těla:** paže svěšené ochable podél těla, pokleslá ramena, třes, skloněná hlava, chvějící se nohy, rozklepaná kolena, špičky nohou obrácené k sobě, pohled sklopený dolů, celkové přikrčení.
- 3. Slovní projev:** prohlášení typu – „Dám ti cokoliv, jen mě nebij.“
- 4. Chování:** tiché, stydlivé. Nadměrně ohleduplné jednání, neupoutávání pozornosti na vlastní osobu.

2.2. Agresoři šikany

Podobně jako na charakteristice oběti, tak i agresora, se shoduje většina odborných publikací (např. A. Kirbyová, P. Pöthe, Ch. Kyriacou). Násilník se vyznačuje především tím, že chce dominovat a ovládat své okolí. Agresoři jsou tělesně zdatní a kladně se staví k projevům agrese. Násilí považují za běžný prostředek k uspokojení své touhy dominovat. U těchto dětí se častěji objevuje tzv. hyperaktivní porucha pozornosti. Co se týče inteligence, tak jsou agresoři většinou děti s nižším IQ a trpí poruchou čtení. I když ne vždy je to pravidlem. Někdy šikanují i děti, které jsou rozumově velmi zdatné, častěji se jedná o dívky, které svoji oběť šikanují, aniž by se jí musely dotknout. Je prokázané, že u rodin agresivních dětí se setkáváme s tělesným násilím, a to ať už ve vztahu k dítěti a nebo k manželům navzájem, častěji k manželkám.

Většina agresorů se vyznačuje vysokým sebevědomím. Určité množství však trpí pocity méněcennosti, které se promítají i ve schopnosti navazovat nějaké

standardní vztahy se svými vrstevníky. V minimum případů se stane původcem šikany i oběť, která se snaží kompenzovat své sebevědomí (Pöthe, 1999, s. 117).

Agresoři považují svoji oběť za méněcennou, na kterou není třeba brát žádné ohledy, jelikož si to nezaslouží. Bezbrannost a slabost obětí zvyšuje tendenci agresorů chovat se k takovýmto jedincům agresivně. Je také velký rozdíl, zda je agresorem dívka či chlapec. Zatímco chlapci si vybírají k šikanování obě pohlaví, tak dívky se trýzní obvykle jen mezi sebou. Je také prokázáno, že chlapci se stávají agresory třikrát častěji než dívky. Šikanování mezi dívkami bývá složitější odhalit, jelikož se vyznačuje jen vylučováním ze skupinové práce, ignorováním oběti a šířením pomluv. K fyzickému násilí ve většině případů nedochází.

Autoři se shodují na tom, že se agresivita vytváří v předškolním věku, podle některých dokonce již v prvních letech života. Roli hrají i temperamentové dispozice, ale především způsob výchovy. Velmi často se k tomu přidružuje i fyzické a psychické násilí (Bendl, 2003, s. 43-45).

Petr Pöthe (Pöthe, 1999, s. 141) charakterizuje násilníka takto:

1. tělesně zdatný;
2. motoricky obratný;
3. sebevědomý, nebo naopak vnitřně nejistý;
4. touha dominovat;
5. vysoká tolerance k přijímání tělesného násilí jako legitimního nástroje prosazování;
6. snížená schopnost vcítit se do pocitů jiných lidí;
7. vznětlivý, impulzivní;
8. citově chladná výchova založená na trestání;
9. agresivní, výrazně se prosazující rodič tolerující a používající tělesné násilí;
10. nižší socioekonomický status rodiny.

2.3. Pedagog a šikana

Každý učitel při prvním setkání se šikanou v dané chvíli prožije šok. Jeden může zažívat pocit bezmoci a druhý naopak paniku. V takovýchto chvílích by měl na každé škole existovat tzv. poplachový plán. Na škole by měl být vždy někdo, kdo ví, co v dané chvíli dělat a kdo umí poskytnout první pomoc, než se dostaví odborník specialista. Většinou se jedná o školního preventistu, který je spolu s ředitelem garantem poplachového plánu. Poplachový plán by měl sloužit k tomu, aby každý pedagog na škole věděl, co má v případě šikany dělat. Pro zvládnutí násilí vůči oběti bychom měli postupovat podle následujících kroků:

1. Rozhovor s informátory a oběťmi:

V prvé řadě vyslechneme informátora a oběť o vnějším obrazu šikanování. Pokud nejdříve vyslyšíme informátora, tak následně vyslechneme i oběť. Nevyslyšíme však podezřelého pachatele.

2. Nalezení vhodných svědků:

Za spolupráce informátorů bychom si měli vytipovat členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat.

3. Individuální, případně i konfrontační rozhovor se svědky:

Rozhodně nesmíme vyslyšet společně svědky a agresory a už vůbec ne oběť šikanování s agresorem.

4. Zajištění ochrany obětem:

Pokud je oběť v bezprostředním ohrožení života, tak ji musíme ochránit například tím, že zajistíme přechod na jinou školu nebo oběť dočasně uvolníme ze školy.

5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi:

S agresory mluvíme až máme nashromážděno dostatek důkazů. Především se snažíme agresory zastavit v jejich dalším chování a chránit oběť (Kolář, 2001, s. 132-133,113-115).

Učitel může uplatnit u agresora několik výchovných postupů:

- udělí napomenutí nebo důtku třídního učitele;
- sníží mu známku z chování;
- převede ho do jiné třídy;

- doporučí rodičům, aby s dítětem navštívili ambulantní oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež, nebo aby navštívili nestátní organizaci mající obdobnou náplň.

V mimořádných případech může učitel využít další opatření:

- navrhne rodičům, aby bylo dítě umístěno do Střediska výchovné péče, případně aby bylo dobrovolně umístěno do diagnostického ústavu v místě, kde bydlí;
- podá návrh instituci sociálně právní ochrany dítěte, aby nařídila předběžná opatření nebo ústavní výchovu s následným umístěním dítěte do diagnostického ústavu;
- vyrozumí Policii ČR v případě, že došlo k závažnějšímu druhu šikany.

(Bendl, 2003, s. 191-192)

Strategie řešení šikany by měla být součástí každého školního řádu. Ředitelé mají dokonce povinnost stanovit jednotlivé postupy, které zamezují výskytu šikany mezi žáky a seznámit s nimi učitele, žáky, ale i samotné rodiče. Dané postupy musí být srozumitelné a jasné a všichni účastníci školy s nimi musí být obeznámeni.

V žádném případě učitel nesmí udělat:

- šikanovaného žáka odmítnout, ale ani ho úpěnlivě ochraňovat;
- dívat se na agresora jako na špatného – jeho chování by s ním měl objektivně zhodnotit;
- snažit se událost utajit před rodiči oběti nebo agresora;
- pozvat si rodiče do školy, pokud nemá připravený plán, který by mohl oběma stranám předložit (Kyriacou, 2005, s. 31-35).

2.4. Rodiče a šikana

Autorky Tvarůžková a Svobodová uvádí ve svém článku *Roztomilí agresoři* (Tvarůžková, Svobodová, 2002, s. 22-25), že existují tři typy rodinné výchovy:

- 1) Autoritářská** (zákazy, příkazy);
- 2) Demokratická** (o všem lze diskutovat);
- 3) Liberální** (vše je dovoleno).

Čeští rodiče byli většinou vychováni v autoritářské rodině. V dnešním novém společenském systému se cítí nejistí a chovají se podle toho i doma. Jestliže si uvědomí, že něco rozhodli špatně, mají sklony naopak povolovat úplně vše. Pokud rodiče svým dětem tolerují agresivitu k druhým dětem, lhaní, ničení hraček, tak děti nemohou dostat žádný příklad hodnotového systému. S ním se dítě nenarodí, jemu se musí především naučit. Děti rapidně ubývá a na ty ostatní jsou kladeny mnohem větší nároky, než tomu bylo v dřívějších dobách. Rodiče se domnívají, že jejich děti musí být po všech stránkách dokonalé. Stoupající dětská agresivita je nejčastěji způsobována pohybovou deprivací, tj. nedostatkem pohybu. Děti většinou pět až osm hodin sedí ve škole a další tři hodiny doma u počítače či televizní obrazovky. Nervový systém je tím pádem neustále zatěžován jedním směrem. Je tedy zcela automatické, že se děti potřebují odreagovat – většinou agresivně. Dnešním dětem také chybí zdravá dávka nebezpečí. Rodiče je často hýčkají a děti se málokdy setkávají s každodenními situacemi. Počet dětí hrajících si venku se za posledních dvacet let snížil o polovinu. Rodiče ze strachu před zvrhlíky, dopravou, drogovými dealery nepouštějí své děti ven raději vůbec. Velkou měrou se na dětech podepisuje také školní klima. V českých školách neustále převažuje frontální systém výuky, tj. učitel stojí před katedrou a vykládá probíranou látku. Děti se neučí spolupracovat, řešit praktické problémy a jakýkoliv názor se považuje za nedovolený vzdor.

M. Kolář (Kolář, 1997, s. 112) uvádí projevy, které mají sloužit jako varovné signály pro rodiče oběti šikanování. Samozřejmě ne vždy se musí jednat o šikanu, ale výskyt více těchto projevů najednou signalizuje skryté volání o pomoc.

Tab. č. 2: Podezřelé projevy

- za dítětem nedochází domů žádný spolužák, zdá se, že nemá žádné kamarády.
- dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní⁶, nemluví o tom, co se děje ve škole.
- špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny.
- dojde k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěné, bez zájmu.
- často ho před odchodem do školy nebo po příchodu pobolívá hlava, břicho apod.
- dítě často navštěvuje lékaře, znenadání se objeví neomluvená absence.
- dítě chodí do školy nebo ze školy oklikami.
- přichází domů s potrhaným oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.
- často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje další peníze.
- dítě přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěny.
- nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění – „monokl“, odřeniny, modřiny.
- vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni dokonce pokusí.

Pozn.: převzato z M. Kolář, Skrytý svět šikanování ve školách, 1997, s. 112.

Kirbyová (Kirbyová, 2000, s. 112-114) si pokládá otázku, co můžeme jako rodiče pro své dítě udělat v případě, že je šikanováno:

- především mu říci, že nemá nikomu nic oplácet;
- navštívit třídního učitele či ředitele;
- zesílení zájmu a vnímavosti k ostatním;
- vyhnout se uštěpačným poznámkám a nadávkám vůči dítěti;
- být dítěti pozitivním zdrojem v chování;
- naslouchat a poskytnout citové zázemí;
- vše, co dítě říká nebrat na lehkou váhu;
- stát za dítětem.

2.5. Spolupráce školy a rodičů

Někteří rodiče mají ke škole spíše negativní postoj. Jiní rodiče se chtějí naopak angažovat do školního dění a zúčastňovat se různých aktivit. Můžeme rozlišovat čtyři úrovně spolupráce školy s rodiči:

- neustálé poskytování informací rodičům o tom, co se děje ve škole a o osobnostním vývoji jejich dítěte;

---

⁶ Deprese = psychický stav, který se vyznačuje prožitkem smutku, pesimismu, sníženým zájmem o dění kolem sebe, může se pojit s častým pláčem nebo sklonem k obviňování sama sebe (Gillernová a kol., 2000, s. 13).

- různé programy kooperace rodičů s učiteli;
- aktivní účast rodičů na dění školy;
- společné vzdělávání učitelů a rodičů navzájem (Gajdošová, Herényiová, 2006, s. 91).

Každý z rodičů se však může zapojit do preventivních aktivit, a to jak rodiče oběti, tak i rodiče agresora. Ze strany školy je úplnou samozřejmostí, že by měla být v kontaktu se všemi rodiči, aby je mohla informovat o šikaně (letáčky, besedy...) a zároveň rodiče seznámila s tím, co škola dělá v oblasti prevence a řešení šikany. Také by jim měla poskytnout informace, co mají dělat v případě, že je jejich dítě šikanováno nebo zda je dítě agresorem. Rodičům by škola měla předat adresy a kontakty na instituce, které se zabývají problematikou šikany (Bendl, 2003, s. 160-161).

3. Příčiny šikanování ve škole

„Motivem jednání útočníka bývá nejčastěji nevyřešený vnitřní konflikt, vlastní traumatizující zkušenost získaná v roli oběti šikanování, se kterou se tímto způsobem snaží vypořádat. Bezprostředním podnětem pro nastartování agresivního jednání s prvky šikany je zpravidla jednání chování, výraz potenciální oběti, „nabízející“ prostor pro ventilování intrapsychie⁷ konfliktu agresora.“ (Spurný, 1996, s. 116).

Nejčastější příčiny šikany ve škole bychom mohli shrnout do čtyř bodů:

1. Agresoři pocítují silnou touhu ovládat druhé. Vychutnávají si možnost kontrolovat ostatní.
2. Rodinné podmínky, ve kterých vyrůstají agresoři lze označit za nepřátelské vůči svému okolí. Zde vznikají impulsy a pocity, které vedou k týrání jiných. Domácí násilí je i zdrojem napodobování.
3. Prestiž, status jsou odměnou za agresivní chování mezi spolužáky.
4. Agresoři si tak obstarávají instrumentální komponenty např. cenné předměty, peníze, cigarety.

Násilí na školách pokládáme za sociálně patologický jev. Souvisí s procesem individualizace dětí, strukturálními změnami v rodině, oslabováním sociální kontroly. Má vzestupnou tendenci, kterou je nutno dostat pod kontrolu (Ondrejko, Brezák (eds.), 2001, s. 105-111).

Pavel Říčan (Říčan, 1995, s. 29-30) uvádí, že šikana ve škole může mít mnoho příčin. Za prvé se může jednat o tlak skupiny, která nutí chlapce, aby se choval tak, jak se od chlapce očekává, tj. aby byl mužný. Za druhé je zde určitá touha po moci, přání ovládat druhé. Může se však jednat jen o pouhou zvědavost, kdy agresora zajímá, jak se oběť zachová ve strachu, bolesti či ponížení. V neposlední řadě se agresor nudí, a proto touží stále po vzrušujících zážitcích.

---

⁷ Intrapsychie = vnitřní, skryté duševní. Slovník cizích slov, dostupný na: < <http://slovník-cizich-slov.uzdroje.com/?s=intrapsychie>>[cit. 19.8.2007].

4. Následky šikany

Šikana je společenským problémem nikoli pouze pro samotný fyzický či psychický akt šikanování, ale i pro následky, které s sebou toto jednání přináší. Následky šikanování se objevují nikoli pouze u obětí, ale také u agresorů. Tuto kapitolu považuji za velmi důležitou, protože popisuje stav, ke kterému dochází při neřešení příčin šikany a při nezájmu o ni.

Michal Kolář (Kolář, 2001, s. 100) popisuje také důležitou roli spolužáků, kteří se sice přímo neúčastní šikanování, ale jsou jeho svědky, a tak se následky projevují i na nich. Ztrácí iluze o společnosti a jejích hodnotách, myslí si, že autority nejsou schopny zajistit ochranu slabším a porušování zákona se tak stává zcela běžným jevem.

4.1. Následky na obětech

Následky na obětech mají různý charakter. V případě, že je šikana dlouhodobá, tak mívá velmi vážné dopady, které doprovázejí člověka po celý život. Oběť se velmi často zhroutí a má panickou hrůzu ze zabití. Dále trpí poruchami spánku, nočními děsy, bolestmi břicha, hlavy, zad apod. U mnoha případů nastává dlouhodobé léčení. Pokud se oběť nezhroutí, tak většinou není schopna pokračovat ve studiu, jelikož trpí poruchou sebehodnocení. I když se nám někdy může zdát, že se oběť rychle zotavila, tak duševní stránka utrpěla tak velkou bolest, že stačí větší zátěž v meziosobní oblasti a může dojít ke zhroucení.

U žáků, kteří jsou týráni krátkodobě se objevují poruchy ve školní adaptaci. Často si zhorší prospěch, jsou nepozorní při vyučování, mají nadměrnou absenci, narušené sebepojetí a jsou celkově nejistí (Kolář, 2001, s. 100-103).

Peter Pöthe (Pöthe, 1999, s. 119-120) upozorňuje zvláště na takové oběti šikany, které jsou již systematicky zesměšňováni a ponižováni, protože neustále žijí v podvědomém strachu z ohrožení a dalšího ubližování. Pocity strachu jsou zpočátku výlučně vázány na události šikanování a jí podobné události, ale postupně mohou přerůst až v trvalou úzkost či depresi. Není vyloučeno, že takovéto oběti jsou šikanovány několik měsíců až let.

4.2. Následky na agresorech

Pro agresora je největší nebezpečí v tom, že by si mohl zafixovat zkušenost agresivního chování. Tyto děti se často stávají členy pochybných part a různých gangů.

V dospělosti mají agresori většinou více konfliktů se zákonem než ostatní. Pokud dokážeme u agresivních jedinců chování v tomto věku zastavit, tak je i menší pravděpodobnost, že by v dospělosti mohl páchat kriminální činnost (Bendl, 2003, s. 39).

„Agresor ponechaný svému nutkavému osudu se stává charakterovým mrzákem, u něhož se povážlivě upevnily antisociální postoje a celková připravenost pro trestnou činnost. Agresor neměl možnost pocítit sílu společnosti ve vynucování obecných pravidel správného chování vůči bližním. Nikdo mu nedal jasně najevo, co nesmí dělat, co je chráněnou sférou druhého člověka.“ (Kolář, 2001, s. 100)

5. Prevence šikany

Prevenčí rozumíme předcházení nejen samotné šikany, ale i její řešení. Cílem je utvořit ochranu pro děti a dospívající před agresivním chováním spolužáků. Úspěšným krokem proti násilí je rozvíjení prevence na co největším počtu škol za podpory a pomoci ministerstva školství a krajských úřadů (Kolář, 2001, s. 197).

5.1. Primární prevence řešení šikany

Primární prevenci můžeme využít v případě, že k samotné šikaně ještě nedošlo. Týká se především výchovy osobnosti dítěte a spočívá v poskytování informací žákům, rodičům, ale i veřejnosti o šikaně. V dnešní moderní době také existuje spousta preventivních aktivit na školách, tj. u žáků se pěstuje zdravé sebevědomí, vedou se k samostatnosti apod. Nejlepšími prostředky primární prevence však jsou přirozené součásti spolku např. školní parlament, třídní samosprávy, celoškolní setkání.

Účinnou ochrannou proti šikaně je budování bezpečných a přátelských vztahů mezi jednotlivými členy školní komunity (Bendl, 2003, s. 78).

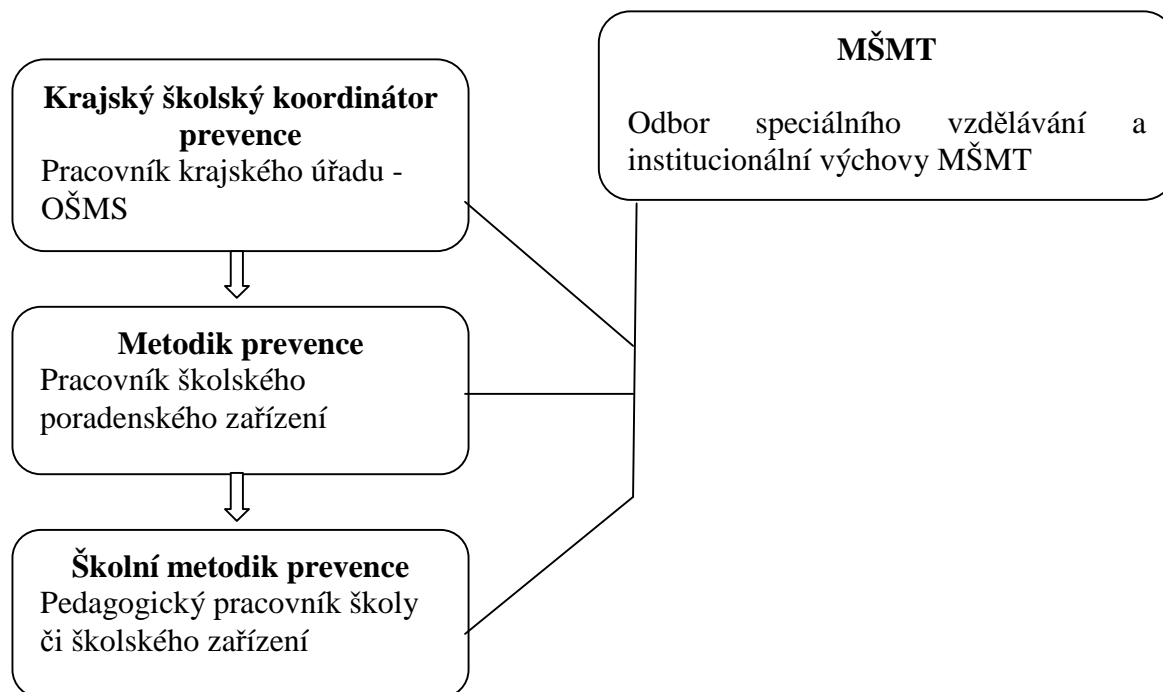
Předpokladem uskutečňování cílů v primární prevenci je pedagog vzdělaný; odborně znalý; komunikativně, psychologicky a speciálně pedagogicky vybavený. Svým vystupováním by se měl pozitivně podílet na vývoji sebeuvědomění žáka a měl by být schopný vyučovat za aktivní účasti dětí (Budinská, 2005, s. 1-2).

V systému resortu školství, mládeže a tělovýchovy existují hlavní subjekty pro primární prevenci (viz. *schéma č. 1*). Ministerstvo koordinuje síť metodiků tvořenou (Budinská, 2005, 3-4):

- krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odborů školství);
- metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden);
- školními metodiky prevence (vybraní pedagogové ve školách).

Schéma č. 1: Hlavní subjekty pro oblast primární prevence

Pozn.: převzato z Veřejná správa č. 37/05, 2005, M.Budinská, *Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, s. 4).

5.2. Sekundární prevence řešení šikany

O sekundární prevenci hovoříme především v situaci, kdy už k šikaně došlo a je třeba rázně zakročit, aby se už problémy znovu nevyskytly. Patří sem včasná diagnostika, bezprostřední vyšetření šikany, pedagogická opatření, tj. chránit oběť před dalším přílivem násilí, rozhovor s rodiči oběti a agresora, rozhovor s ostatními rodiči a třídním kolektivem.

Dále je třeba výchovně působit na agresora a zmírňovat jeho agresivní sklony (Bendl, 2003, s. 78).

Důležitým krokem sekundární prevence řešení šikany je tedy její bezprostřední vyšetření. V žádném případě není možné začínat s vyšetřováním u podezřelých agresorů, především proto, že by jim to umožnilo následné zničení důkazů nebo i ohrožení zdraví oběti. Chybou se stává i nedotažení vyšetřování do konce (Kolář, 1997, s. 93).

5.2.1. Práce s agresory

Podle Říčana (Říčán, 1995, s. 87-88) děti, které se staly agresory nebo byly v jeho blízkosti, představují velký pedagogický problém. I když je pro nás jejich jednání nepochopitelné, rozhodně bychom takové dítě neměli odsoudit. Tyto malé agresory je zapotřebí pozorně sledovat a při prvním náznaku šikanování bychom měli zakročit. Musíme tak činit opatrně, protože kdyby měl agresor pocit, že je neustále sledován, tak bychom ho vyprovokovali k dalšímu šikanování. Učitel se má především snažit, aby u dítěte utlumil agresivní sklony. Pavel Říčán doporučuje následující postupy:

1. Dítě bychom měli co nejvíce chválit. Obzvláště jej pochválíme pokud vidíme, že dokázal potlačit svůj vztek.
2. Měli bychom ho zaměstnat činnostmi, ve které je úspěšný a může vyniknout.
3. Učit dítě sociálním dovednostem.
4. Neustálé povzbuzování – agresori často nechápou jak moc oběti ublížili. Musíme jim poskytnout osobní citový příklon, vědomí, že jsou milovány.
5. Pomáhat jim rozvíjet osobní perspektivu, aby věděli, co očekávají od budoucnosti, a proč je dobré chovat se v mezích normy.

5.2.2. Práce s oběťmi

Při práci s oběťmi zdůrazňuje Bendl (Bendl, 2003, s. 103-104) především to, pokusit se vybavit oběti odolností. Je zapotřebí poskytnou jim nácvik zvládnání vzájemných konfliktů. Pokud nás někdo slovně napadá, měli bychom se ho naučit ignorovat. Jakmile totiž přestaneme na agresorovy poznámky reagovat, tak ho nebude bavit se s námi dále zaobírat. Dalším možným krokem je, že se vzepřeme, v takovém případě si agresor může říci, že mu za to nestojíme.

Někteří jedinci hůře navazují kontakt se svými vrstevníky, jsou uzavření, plaší a straní se kolektivu. To může být způsobeno tím, že nemají sourozence nebo například tím, že nenavštěvovali mateřskou školku. Takové děti se mezi vrstevníky neumějí prosadit a často se stávají terčem útoků a posměchu ze strany spolužáků. Bojí se chodit do školy, jelikož z ní mají strach a trpí traumatem z třídního kolektivu. V tomto případě bychom jako učitelé měli uplatňovat různá cvičení, které žáky vybaví odolností vůči útokům ze strany ostatních.

5.3. Metodický pokyn MŠMT

„Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže čj. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001 se systémově zaměřuje na celou škálu sociálně patologických jevů. Vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení, role jednotlivých institucí a definuje funkci školního metodika prevence. Šikanování žáků škol a školských zařízení označuje za jeden z vážných negativních jevů.

Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnávaly již při jeho vzniku. Poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá a nepřenáší se ani mimo školy a školská zařízení...“

Záměrem metodického pokynu je upozorňovat na výše uvedený předpis, a tím pádem i na závažnost šikanování. Cílem je podat pedagogickým pracovníkům základní informace o jejích projevech a pomoci hledat východiska těchto specifických problémů (Bendl, 2003, s. 191-192).

5.4. Ochrana před mediálním násilím

Už v počátečních kapitolách jsem se částečně zmínila o tom, že televizní médium je vnímáno jako určitá příčina agrese či spouštěč násilí u dětí, a to především při jeho velmi častém sledování. To je i důvodem, proč jsem ochranu před násilím, které se v tomto médiu objevuje, zařadila do kapitoly prevence proti šikaně.

Sledování televizní obrazovky mnohdy vede k přímému napodobování. Kromě toho má neblahý vliv na citový život dítěte, které se ubírá k primitivnosti a k degeneraci. Pudy začnou vytlačovat kulturu.

Některé děti se pod vlivem médií stávají agresivnější, jiné se naopak vystupňují ke strachu z agrese a k úzkosti. Mediální násilí vytlačuje smysl pro kázeň, pořádek a narušuje hodnotné lidské vztahy (Říčan, 1995, s. 85).

Mezi třetím a pátým rokem věku dítěte se začíná vyhledávat smysl pozorovaných událostí. Pozornost dítěte však neustále upoutávají rychlé pohyby, rychlé proměny scén, neočekávané a nápadné pohyby a zvuky. Animované filmy doprovázejí právě tyto znaky. Děti těmto znakům věnují mnohem více pozornosti

než znakům nenásilným. Přitom nejsou schopny dát si násilnické akty do souvislostí, dobře nechápu případnou nadsázku, příčiny ani důsledky násilných činů. Po shlédnutí takovéto animované pohádky si hrají s větší mírou agresivity, která se stupňuje podle toho, kolik bylo v pohádce násilí.

Účinným ovlivněním dětí je omezení počtu a druhů sledovaných programů, zkrácení doby sledování televize a především dohled na druhy sledovaných programů. To bychom měli mít na paměti především v ranném věku dítěte. Děti v tomto věku rády napodobují a rodiče jsou jediní, kdo je může ovlivnit (Koukolík, Drtilová, 2001, s. 286-288).

5.5. Autorita učitele a její podpora

O autoritě učitele pojednává zejména Pavel Říčan (Říčan, 1995, s. 75-77) a říká, že autorita v dnešní moderně liberální společnosti prožívá jakousi krizi. Odmítá se téměř veškerá poslušnost jako omezení osobní svobody. Aby se škola mohla vypořádat se šikanou a plnila dobře své poslání je nezbytné obnovit autoritu učitele. Pokud si učitel bude muset nechat líbit útoky a narážky od asociálních⁸ dětí, tak může být spíše rád, že nedostane pohlavek. Tento učitel může pak těžko chránit slušné děti a oběti před agresory. Autorita školy u nás silně utrpěla komunistickým režimem. Autorita totiž vyžaduje také důvěru mezi tím, kdo rozhoduje a mezi tím, kdo se musí podřídit. Za komunistického režimu se učitel bál, že ho rodiče mohou udat pro ideologické přesvědčení a oproti tomu se rodiče báli, co učitel napíše jejich dítěti do posudku. Dnešním moderním rodičům bude chvíli trvat, než si uvědomí, že aby škola mohla jejich ratolesti vzdělávat a vychovávat, tak bude muset mít především větší autoritu.

Autoritu jednotlivých škol má dnes v moci pouze ředitel – může se za své učitele (i za ty průměrné) postavit a jejich respekt podporovat za všech okolností. Pavel Říčan uvádí, že aby byla posílena autorita učitele, tak se musí nejprve odstranit tzv. mýtus dokonalého učitele. Tento mýtus spočívá v představě, že dobrý pedagog dokáže děti zaujmout, má respekt, lásku a důvěru všech a že zvládne každý problém. Měli bychom trvat na tom, že učitel má právo obrátit se na zkušenějšího kolegu či přímo ředitele s žádostí o pomoc, aniž by riskoval, že bude poučován. Pokud se jedná

---

⁸ Asociální = neschopný přizpůsobit se běžným požadavkům většinové společnosti, nespolečenský. Slovník cizích slov, dostupný na: <<http://www.slovník-cizich-slov.cz/asocialni.html>>[cit. 17.8.2007].

o dětskou agresi, tak učitel má plné právo opustit třídu a žádat o radu ředitele, který by mu měl umožnit, aby se s obnovenou autoritou ujal své role. I když se na druhém stupni střídá pedagogů celá řada, a je tím pádem těžké získat autoritu, tak je tím důležitější, aby třídní učitel měl co největší podíl na výuce a co největší podporu ředitele.

5.6. Kooperace a výchova

Abychom snížili riziko šikany je dobré mezi dětmi využívat kooperaci⁹ vždy, když je to možné. Vytvářením kooperačních vztahů mezi žáky dosáhneme toho, že se do jednotlivých činností zapojí i tzv. outsideři. Těmto dětem tak dáme možnost, aby před spolužáky získaly respekt a sebeúctu. Měli bychom se snažit potenciální agresory a oběti zapojit do vzájemné činnosti. Agresorům to umožní jinou než jen agresivní interakci a oběti se naučí vyhýbat nebezpečným událostem.

Nejvíce učitelů využívá k utváření vztahů mezi žáky tzv. kooperační učení. Při této technice se uplatňuje kooperace přímo ve výuce a využívá se při tom dětské soutěživosti. Žákům se zadávají úkoly, které vypracovávají společně, přičemž úspěch závisí na všech členech skupiny. Pracovní skupiny mohou být jen velmi malé (dvojice), ale také to mohou být týmy až šesti lidí. Podstatou kooperačního učení je to, že každý člen skupiny je hodnocen v rámci celého týmu. Učitel může též požádat z celého týmu pouze jednotlivce, aby přednesl výsledek. Někdy můžeme společnou práci hodnotit tak, že výkony jednotlivců sečteme.

U žáků, účastnících se kooperativní výuky, se vytvářejí pozitivní vztahy a porozumění. Nejdůležitější však je sestavování jednotlivých skupin tak, aby byly rovnocenné, tj. měly by vycházet ze schopnosti žáků. Agresor by měl být ve skupině, kde má nejmenší možnost šikanovat. Postupem času může agresor a oběť pracovat společně, ale pod podmínkou, že jsou ve skupině další děti, které nepřipustí, aby oběť byla šikanována. Učitel by měl po celou dobu sledovat, co se v jednotlivých skupinách děje a vyvolávat i jednotlivé žáky, aby řekli, co se jejich týmu podařilo, na co se zaměřují apod.

Pokud má učitel dojem, že některá skupina není harmonická, tak jí buď pomůže a nebo jí rozpustí a sestaví skupinu jinou. Není jisté jestli se systém

---

⁹ Kooperace = spolupráce, je spojena s vědomým úsilím o dosažení společného cíle a rozdělení si úkolů při dosahování tohoto cíle (Gillernová a kol., 2000, s. 29).

kooperačního učení na našich školách uchytlí, ale občas bychom měli využívat aspoň některé jeho prvky (Říčan, 1995, s. 82-84).

5.7. Sociální klima školy

Důležitou součástí každé školy by mělo být pozitivní sociální klima celé školy i každé třídy, a to jako základní prvek dobrých vztahů mezi žáky i mezi žáky a pedagogy, tedy i prevence boje proti šikaně.

Školní třída je podle Evy Gajdošové (Gajdošová, Herényiová, 2006, s. 109) považována za malou sociální a zároveň formální skupinu. Pakliže tato skupina vzniká záměrně a má dost pevnou organizaci, její činnost může být dlouhodobá. V ideální třídě by měly panovat sympatie mezi žáky, vzájemná soudržnost a přátelství. Tyto znaky zvyšují školní úspěšnost celé třídy, což podporuje i příznivé klima.

Pokud škola svým žákům nabízí bezpečné a příjemné prostředí, tak to zvyšuje nejen efektivitu vzdělání, ale děti se cítí mnohem uvolněněji, mají větší motivaci naučit se něco nového, jsou otevřenější a také se zlepšují jejich psychické předpoklady k plnění úkolů. Bezpečné klima také navozuje pozitivní prožívání a následně tím snižuje i riziko stresu a úzkostných stavů. Ve svém konečném důsledku tedy posiluje vyrovnané sebevědomí každého žáka.

Dobré sociální klima se rozvíjí spoluprací školy a pedagogů s rodiči (Budinská, 2005, s. 4).

5. 8. Současné projekty věnované školní šikaně

Jak již bylo v předchozích kapitolách několikrát zmíněno, je šikana problém aktuální, který je potřeba řešit zejména v místech, kde se nejvíce vyskytuje, tj. přímo na půdě školy. Proti stále častějším výskytům útoků různé formy se školy snaží bojovat vlastními školními projekty, které často zahrnují informační semináře, přednášky, rozdávané letáčky apod. Existuje dále i možnost připojit se k projektům celonárodním, které jsou podporovány odborníky na tuto problematiku ve spolupráci s různými organizacemi. Já bych na tomto místě své práce ráda představila právě probíhající projekty jejichž iniciátory jsou Nadace O2 a Linka bezpečí. Projekty jsou vedeny za podpory MŠMT.

5.8.1. Minimalizace šikany (MIŠ)

Cílem tohoto projektu je účinně snížit výskyt šikany na školách. Příčinou vzniku projektu byla alarmující čísla výskytů násilí mezi dětmi a současně i obecná neznalost chování agresorů a zároveň pedagogická nepřípravenost na tento problém. „*Věříme, že pouze pokud budou vedení školy a pedagogové na řešení šikany odborně připraveni a budou mít navíc oporu v rodičovské veřejnosti, bude možné se šikanou úspěšně bojovat. Název vyjadřuje naše přesvědčení, že šikanu nelze zastavit či zcela vymýtit, ale lze ji efektivně snižovat či omezovat.*“¹⁰

Záměrem Minimalizace šikany je naučit pedagogy řešit šikanu mezi dětmi, jednat s agresory i s oběťmi, podporovat systémové řešení na poli celé ČR. Projekt vznikl s podporou společnosti Telefónica O2 ve spolupráci s Linkou bezpečí a jeho odborným garantem se stal Dr. Michal Kolář. Do tohoto programu se dosud zapojilo 205 pedagogických pracovníků z celé České republiky. Součástí projektu je i mediální kampaň, která je tvořena poutavými plakáty, s nimiž se může každý setkat i mimo prostory škol, např. na autobusových zastávkách, v metru, v tisku apod. (viz. *Příloha 1, Příloha 2*). Koordinaci projektu provádí společnost AISIS, která tento program sestavila do tříletého harmonogramu od ledna 2005 do prosince 2007.

5.8.2. ChildLine in Partnership with Schools – CHIPS

CHIPS je program, který vznikl na školách ve Velké Británii a do českého prostředí byl aplikován Linkou bezpečí za pomoci grantu od Evropské unie, a to v období 2006-2007. Jeho náplní je především pomoc při prevenci šikany a dále se snaží rozvíjet kladné vrstevnické vztahy. „*Pomáhá dětem prostřednictvím jejich kamarádů vyrovnat se s náročnými situacemi, postavit se proti šikaně a negativnímu ovzduší ve škole. Zachovává bezpečné hranice důvěrnosti.*“¹¹ Tento projekt je koncipován jako mezinárodní, kromě ČR na něm spolupracují i školy z Polska a Slovenska. V přípravné fázi bylo vybráno 5 škol z celé České republiky. V každé z těchto škol se vytvořil tým mladých lidí, kteří následně začali pomáhat s problémy

---

¹⁰ citováno z dokumentu Minimalizace šikany.

Dostupné na: <<http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?kategorie=2>>[cit. 9.12.2007]

¹¹ citováno z projektu CHIPS. Dostupné na:

<<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=333>>[cit. 9.12.2007]

svých spolužáků. Program vychází ze zkušenosti, že pomoc vrstevníka je pro oběť přijatelnější, než se svěřit dospělému člověku.

6. Šikana z právního hlediska

Šikanu je možné postihnout, pokud je naplněna stránka materiální a formální. O materiální stránku se jedná v případě, že se pachatel dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně. Pokud tak pachatel činil úmyslně, je trestně odpovědný a míra nebezpečnosti dosahuje intenzity uvedené v zákoně, tak je naplněna i formální stránka trestného činu.

Je ovšem důležité, aby byla splněna i formální podmínka trestnosti. V případě, že by byl trestný čin pro společnost nebezpečný jen nepatrně, tak není trestným činem, i když vykazuje známky trestného činu. Společenská nebezpečnost se posuzuje z hlediska konkrétního činu s ohledem, jak je dané jednání ve společnosti rozšířeno. Jednání, které se ve společnosti objevuje zřídka může být posuzováno jako málo společensky nebezpečné, zatímco na jednání, které je ve společnosti rozšířeno může být nahlíženo jako na trestný čin.

Musíme též rozlišovat, zda pachatel jednal úmyslně či neúmyslně. O přímém úmyslu můžeme mluvit v případě, kdy pachatel věděl, že se svým jednáním dopouští trestného činu a tento trestný čin spáchat chtěl. U nepřímého úmyslu pachatel věděl, že může svým jednáním spáchat trestný čin, ale bylo mu to jedno.

Šikana je obvykle postihována podle ustanovení trestního zákona, jelikož s ní obvykle dochází k páchání trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti. Sexuální formy šikany mohou být dokonce hodnoceny jako trestný čin znásilnění, pohlavního zneužívání či kuplířství. Pokud má oběť poškozené zdraví, můžeme mluvit o trestném činu ublížení na zdraví. Dojde-li k šikanování dítěte během vyučování, nese plnou odpovědnost za případnou újmu školské zařízení. Má-li škola právní subjektivitu, neboli způsobilost vystupovat v právních vztazích vlastním jménem, nese odpovědnost škola, v opačném případě zřizovatel školy. Ředitel školy nebo pedagog může být postižen pracovně právně. Rodiče se mohou též dopustit trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže, a to v případě, že své děti nechají toulat se po večerech.

Trestného činu ohrožování mravní výchovy se dopouští i člověk, který vydá osobu mladší 18 let nebezpečí zpustnutí tím, že jí nechá vést zahálčivý nebo nemravný život. Pokud je pachatel mladší 15 let, tak se na něj trestní odpovědnost

nevztahuje. Můžeme ho však umístit do ústavu, který pro něj může být patřičnou hrozbou.

Na škole může rodič nebo zákonný zástupce požadovat náhradu škody, a to jak na věcech, tak i na zdraví (Kolář, 2001, s. 214-217).

7. Šikana v číslech¹²

Celonárodní výzkum MŠMT konaný v roce 1999-2001 potvrdil enormní výskyt šikany na českých školách. Tyto výsledky byly potvrzeny i v roce 2005. Výzkumy prováděly různé týmy dle odlišných metodických pokynů pod vedením Michala Koláře a Miluše Havlínové. Ukázalo se, že šikanováno je 41% dětí na druhém stupni ZŠ. Výzkumu se účastnilo více než šest tisíc žáků z šedesáti šesti škol. Výsledek byl totožný i s mezinárodním výzkumem, který prováděli v roce 1999 naši uznávaní výzkumníci z oblasti zdravotnictví: Rážová, Czémy, Provazníková, Sovinová. Pomocí jejich metody bylo zjištěno 36,8% obětí šikany. Pokud předpokládáme, že obdobná situace je i na středních školách, tak nám v přepočtu vyjde, že z jedna a půl miliónů žáků je týráno až šest set tisíc dětí.

V České republice od roku 1994 proběhlo jedenáct výzkumů, které se zaměřovaly na prevenci šikanování. První výzkum prováděl v roce 1994 Pavel Říčan u dvou tisíc školáků z pátých a šestých tříd. Došel k závěru, že na začátku druhého stupně ZŠ je šikanováno 18% žáků. Podle posledních výzkumů z přelomu století se počet šikanovaných zvýšil až na 29-37%.

Poslední nejrozsáhlejší výzkum Michala Koláře a Miluše Havlínové je dvanáctým v pořadí a dospěl k závěrům již zmiňovaných - 41% šikanovaných školáků.

Každoročně provádí statistické zpracování svých rozhovorů Linka bezpečí, na kterou se děti se svými problémy velmi často obrací. Její pracovníci rozhovory tematicky rozlišují a objevuje se zde vedle jiných také problém šikany. V publikaci *Děti a jejich problémy* popisuje Linka bezpečí svá data za období 1999 – 2003. Pod pojmem šikany je zde rozlišována šikana na půdě školy a šikana mimo školu. Za období uvedených pěti let byl tento problém řešen 9630krát, z toho se 6 165 telefonátů (64%) týkalo šikany ve škole a 3 465 (36%) šikany mimo školu. Pozoruhodné je rozlišení telefonátů podle pohlaví volajících, kdy při šikaně ve škole

---

¹² Výsledky výzkumů jsou převzaty z i <<http://www.blisty.cz/2002/2/1/art9798.html> > [cit.25.8.2007].

jsou chlapci i děvčata zastoupeni rovnoměrně, ale při šikaně mimo školu chlapci převyšují.

Tab. č. 3: Rozbor telefonátů podle pohlaví

Pohlaví	Neurčeno	Dívky	Chlapci
<i>Šikana ve škole</i>	721	2 778	2 666
<i>Šikana mimo školu</i>	453	1 364	1 648
Celkem	1 174	4 142	4 314

Pozn.: Tabulka převzata ze sborníku *Děti a jejich problémy*, Linka bezpečí, dostupné na: <<http://www.zkola.cz/zkeu/zaskolou/socialnepatologickejvyajejichprevence/socialnepatologickejvyajichprevenceobecne/21733.aspx>>[cit. 9.12.2007].

Počet řešených témat v rámci problematiky šikanování má podle výsledků Linky bezpečí vzestupnou tendenci. Oproti roku 1999, kdy tuto problematiku řešili její pracovníci při 1 228 telefonátech, ke konci roku 2003 to již bylo u téměř tří tisíců telefonátů. Nejmladší klient, který s tímto problémem telefonoval, byl šestiletý a nejstarší dvaadvacetiletý. Nejčastěji se věk volajících u obou pohlaví pohybuje okolo 13 let.

Jak tento rozbor telefonátů vypadal v roce 2006 a u kolika z nich byl klasifikován problém šikany zobrazuje následující tabulka:

Tab. č. 4: Šikana na Lince Bezpečí

Skupina problému	Celkem	Celkem v %	Chlapci v %	Dívky v %
<i>Rodinné vztahy</i>	10 244	25	22	76
<i>Problémy s láskou</i>	8 966	22	13	86
<i>Vrstevnické vztahy</i>	6 677	16	16	83
Šikana, etnické rasové problémy	1 405	3	48	50
<i>Školní problémy</i>	3 446	8	26	73
<i>Zdravotní problémy</i>	3 211	8	22	77
<i>Jiné</i>	7 463	18	-	-
Celkem	41 412	100	-	-

Pozn.: Údaje v tabulce převzaty ze statistické zprávy Linky bezpečí, dostupné na adrese: <<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=225>>[cit. 9.12.2007].

V této kapitole jsem chtěla pomocí čísel poukázat na vážnost problematiky šikany mezi dětmi na základních školách, která tak není problémem pouze teoretickým. Výsledky uvedených výzkumů budu moci porovnat s vlastním dotazníkovým výzkumem, který je popsán v následující praktické části mé diplomové práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Stanovení cílů a hypotéz

Na teoretické poznatky uvedené v předchozí části mé diplomové práce se nyní pokusím navázat vlastním kvantitativním výzkumem, který má být zaměřen především na to, zda jsou žáci o šikaně dostatečně informováni. Zároveň jsem se chtěla věnovat této problematice i z pohledu učitelů.

Otázky, které se pod problematikou informovanosti žáků skrývají, jsem se snažila zahrnout do základních hypotéz, na které hledám v této empirické části diplomové práce odpovědi.

Hypotézy znějí takto:

H1: Čím méně školy informují své žáky o šikaně, tím více se šikana na škole rozvíjí.

H2: Čím více informací mají žáci o šikaně, tím více se jí dokáží ubránit.

H3: Pokud šikanovaní žáci nevědí, kam se obrátit o pomoc, tak se šikaně mnohem méně brání.

H4: Ve školním kolektivu mají mnohem větší předpoklady k tomu, stát se obětí šikany dívky než chlapci.

H5: Čím více jsou učitelé o šikaně informováni, tím lépe dokáží projevy šikany řešit.

H6: Čím déle učitelé vykonávají pedagogickou praxi, tím více jsou o šikaně informováni.

Pod pojmem *informovanost* si představuji z pohledu žáků především schopnost poznat agresivní chování jako asociální a nevhodné pro jakékoli mezilidské vztahy. K této schopnosti by měly žákům napomoci různé přednášky, informační letáky nebo nástěnky, školní akce a semináře nebo vhodné knihy ve školní knihovně. Pomocí těchto atributů získávají žáci informace o šikaně, agresivním chování, kontakty, na které se mohou obrátit pro pomoc apod.

Z pohledu učitelů pro mne pojem informovanost znamená schopnost včas rozpoznat šikana mezi žáky a aktivně proti ní zasáhnout, k čemuž by jim měla dopomoci účast na odborných seminářích, přednáškách, studium odborné literatury apod. Důležité je také obeznámení se s metodickými pokyny MŠMT.

2. Charakteristika výzkumné metody

Pro praktickou část své diplomové práce jsem zvolila metodu kvantitativní, která se mi jevila pro zjištění stanovených cílů jako vhodnější, protože mi umožnila za krátké období oslovit větší množství respondentů. Současně mi kvantitativní výzkum pomohl zajistit anonymitu dotazovaných, která se při tomto aktuálním tématu jevila jako téměř nejdůležitější. Jak při této statistické metodě postupovat jsem čerpala z publikace od Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost*.

Nejvhodnější formou kvantitativního výzkumu se pro moji práci stal standardizovaný dotazník, který jsem sestavila ve dvou provedeních, a to zvlášť pro žáky (*viz. Příloha 3*) a zvlášť pro učitele (*viz. Příloha 4*). V obou případech jsem se snažila vyvarovat nesrozumitelným či složitým otázkám, cizím slovům nebo termínům. Dotazníky byly též sestaveny s ohledem na cílovou skupinu, což se projevilo především v jejich grafické úpravě.

Dotazníky určené pro učitele měly pro moji práci pouze doplňující charakter, protože hlavním cílem pro mne bylo zjistit především informovanost o šikaně u žáků. U učitelů mne zejména zajímal vztah mezi informovaností o šikaně a rozpoznání jejích projevů v pedagogické praxi.

Výzkum probíhal na počátku školního roku 2007/2008 a provedla jsem jej osobně.

3. Výběrový soubor

Pro svůj výzkum jsem si zvolila základní školy z okolí mého bydliště, a to zejména z důvodu dostupnější spolupráce a snazší komunikace. Dvě mnou vybrané školy se nachází v Plzeňském kraji asi 25 km jihozápadně od krajského města Plzeň.

Zvolené školy jsou: **ZŠ Chotěšov** - Plzeňská 388, Chotěšov 332 14, kterou v současné době navštěvuje 218 žáků a výuku zde zprostředkovává 15 učitelů. **ZŠ Stod** - Komenského nám. 10, Stod 333 01, kde nyní absolvuje povinnou školní docházku 451 žáků a vyučuje zde 26 učitelů.

Na dotazníky pro žáky odpovídalo celkem 155 respondentů z druhého stupně uvedených základních škol. Z těchto dotazníků byly pro neúplnost tři vyřazeny a dále tedy pracuji pouze se 152 respondenty.

Na dotazníky pro učitele odpovídalo celkem 14 učitelů druhého stupně uvedených ZŠ, žádný dotazník nemusel být vyřazen. Výzkumu se zúčastnili vyučující ženského i mužského pohlaví.

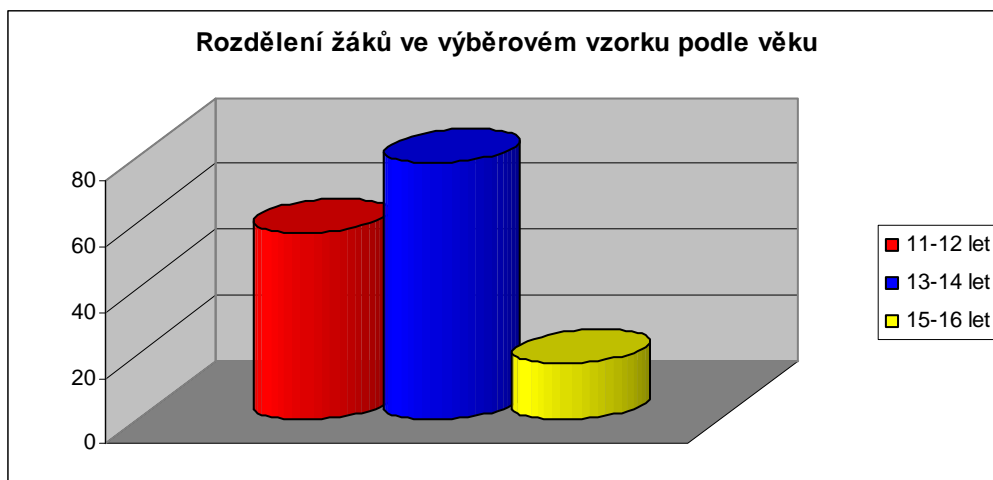
Tab. č. 5a: Charakteristika výběrového souboru žáků

ZŠ Chotěšov		ZŠ Stod	
Celkový počet respondentů: 95 (dva dotazníky vyřazeny pro neúplnost)		Celkový počet respondentů: 57 (jeden dotazník vyřazen pro neúplnost)	
Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
48	47	24	33

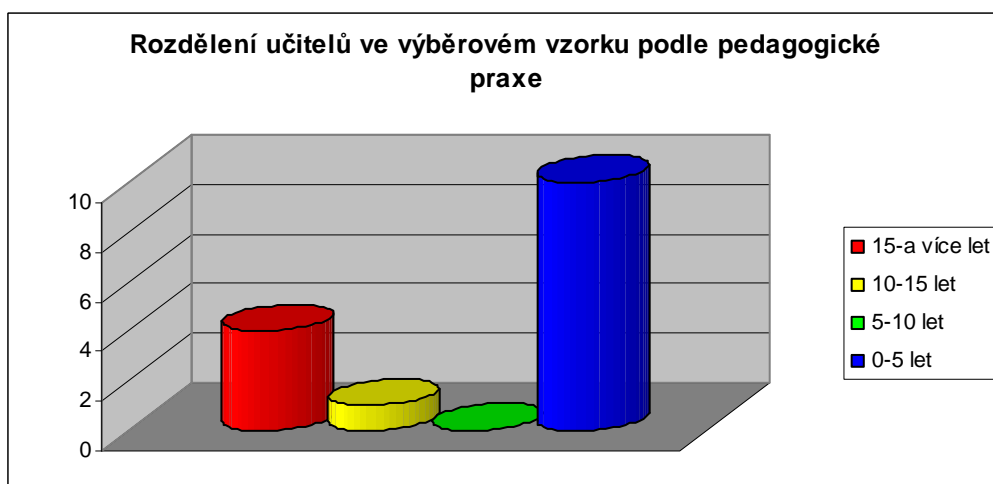
Tab. č. 5b: Charakteristika výběrového souboru učitelů

ZŠ CHOTĚŠOV		ZŠ STOD	
Celkový počet respondentů: 10		Celkový počet respondentů: 4	
Muži	Ženy	Muži	Ženy
6	4	1	3

Graf č.3/1:

Graf č. 3/2:

4. Preventivní programy proti šikaně vybraných ZŠ

Obě základní školy, které jsem zvolila pro svůj výzkum, na poli prevence sociálně patologických jevů dlouhodobě spolupracují s P-centrem Plzeň (Plachého 6, Plzeň 301 26). Toto centrum se zabývá přípravou a realizací primární prevence sociálně patologických jevů. Na školách organizují programy, které obsahují nejenom předávání informací, ale také skupinovou práci, diskusi a např. arteterapeutické postupy.

P-centrum nabízí dlouhodobé programy primární prevence sociálně patologických jevů pro žáky 2. stupně ZŠ, které vedou studenti VŠ humanitních směrů školeni P-centrem a využívají v nich různé metody práce, jako např. výtvarné techniky, hraní rolí, relaxace, práce ve skupinách nebo diskuse aj. Dále centrum poskytuje např. semináře pro pedagogy, besedy pro rodiče, zprostředkování návazné odborné péče, poradenství pro děti i rodiče.

Pomoc v oblasti sociálně patologických jevů hledají školy také v Pedagogicko psychologické poradně Plzeň (PPP Plzeň, Částkova 78, Plzeň 326 00), která v ZŠ organizuje tzv. PEER programy či besedy se třídami.

Na ZŠ Chotěšov i ZŠ Stod působí metodici prevence sociálně patologických jevů, kteří pravidelně absolvují také semináře organizované PPP Plzeň. Ti na školách zajišťují kromě jiného videoprojekce filmů se sociálně patologickými jevy. Navíc se žáci 9. ročníků ZŠ Stod účastní projektu prevence drogových závislostí realizovaného Centrem protidrogové prevence a terapie v Plzni, jehož hlavní součástí je účelné využití volného času žáků.

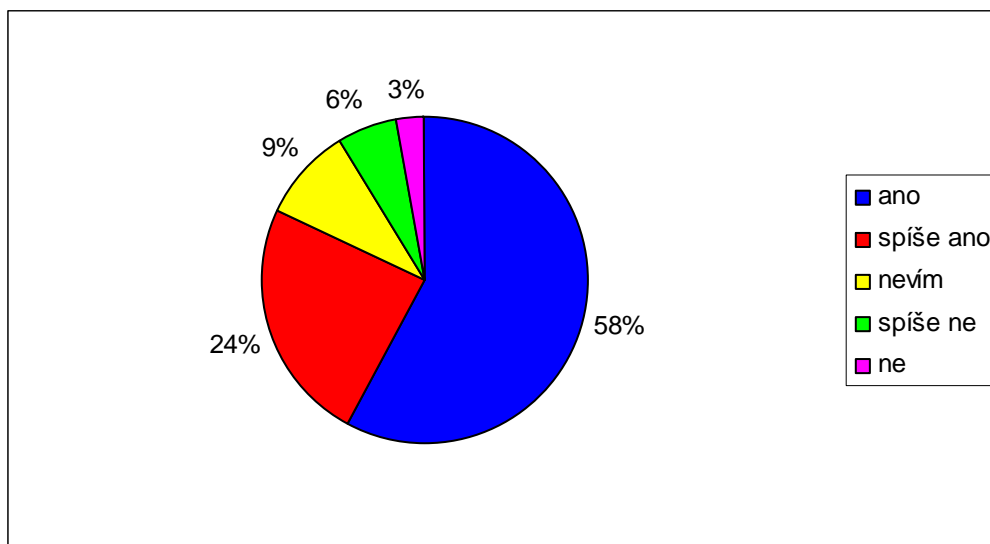
5. Výsledky dotazníkového zkoumání ze strany žáků

Dotazníky z obou výzkumných souborů byly zpracovány samostatně a dané výsledky jsou popsány v této a následující kapitole.

Na příštích stránkách se zabývám rozbořem jednotlivých otázek dotazníku určeného pro žáky, jejichž výsledky jsou podávány grafickým znázorněním a slovní interpretací.

První otázka tohoto dotazníku měla pouze uvádějící charakter se snahou žáky uvolnit a zpříjemnit jim další práci s dotazníkem. Pro celkové vyhodnocení byla tedy jako nedůležitá vypuštěna.

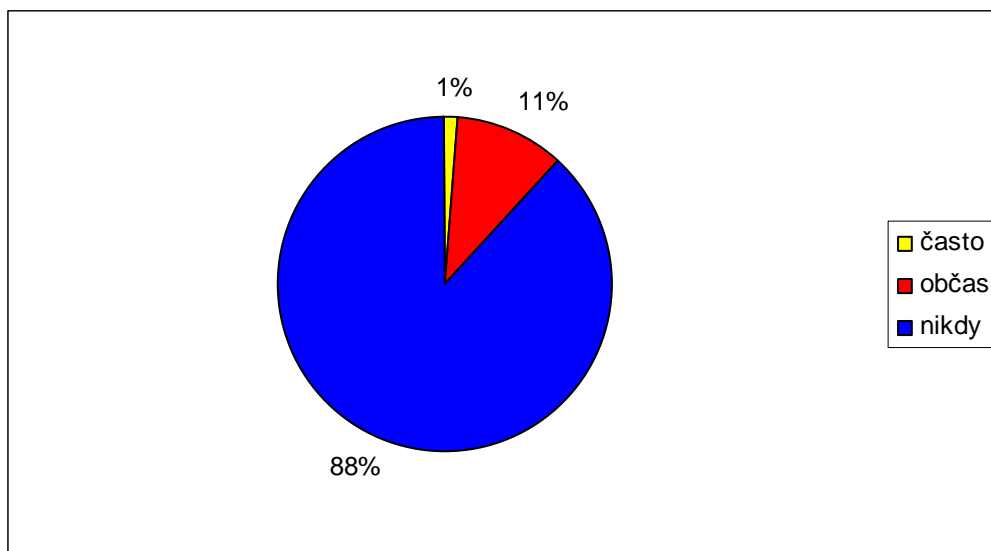
Graf č. 4/1: Jsi spokojen/a se svým třídním kolektivem?

První otázkou k tématu jsem se snažila zjistit spokojenost jednotlivých žáků s jejich třídním kolektivem. Vycházela jsem z předpokladu, že nízká spokojenost se vzájemnými vztahy mezi žáky ve třídě může vést k vyššímu výskytu šikany. Daná otázka patří do souboru dotazů, které vypovídají o přítomnosti či nepřítomnosti šikany ve třídě nebo škole. Na tento soubor dále navazují otázky týkající se přímo informovanosti o šikaně.

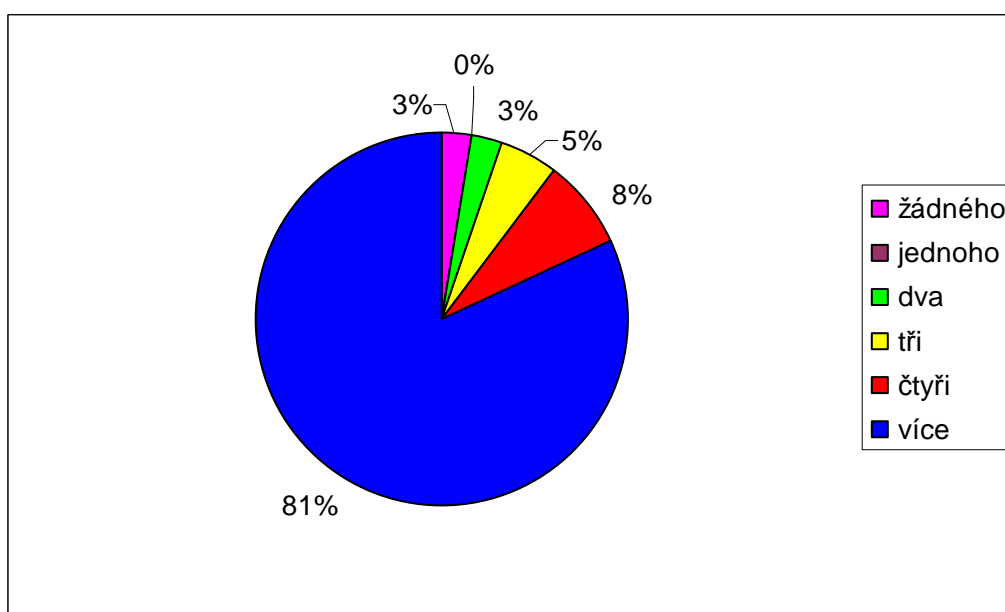
Žáci nejčastěji volili odpovědi *ano* (58%) a *spíše ano* (24%), což svědčí o jejich spokojenosti s třídním kolektivem.

Graf č. 4/2: Míváš někdy strach ze svých spolužáků?

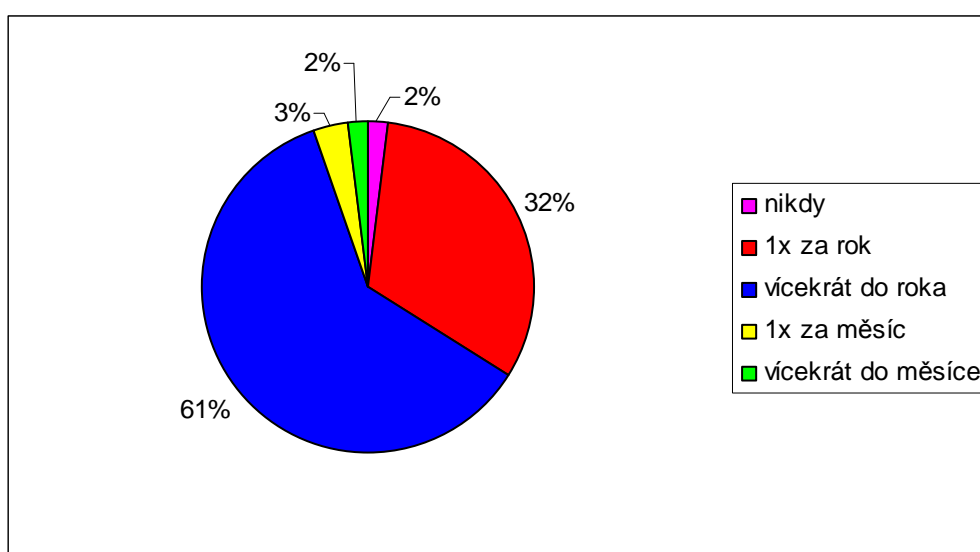
Tato otázka také zjišťuje možnou přítomnost šikany mezi žáky. 88% respondentů uvedlo, že strach ze svých spolužáků nemá nikdy. Pouze jedno procento respondentů volilo odpověď opačnou. Důležitá je odpověď *občas* (11%), která nám může signalizovat přítomnost šikany nebo se také může jednat o pouhé krátkodobé nedorozumění mezi spolužáky. Určitě bychom v tomto případě měli důvody nedorozumění zjišťovat a reagovat na ně.

Graf č. 4/3: Kolik lidí ze třídy by jsi považoval/a za kamarády?

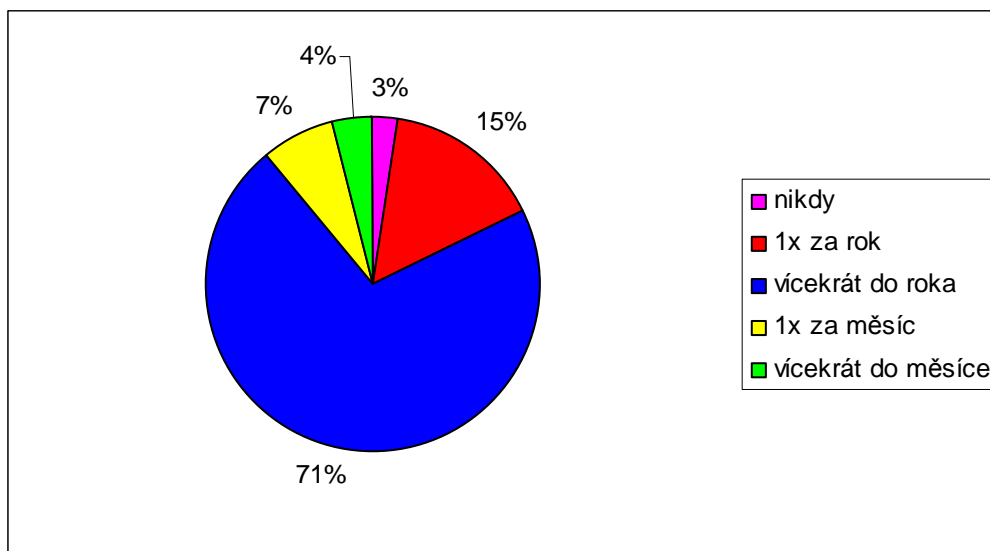
Přítomnost kamarádů ve třídě nám ukazuje oblíbenost a umístění daného žáka v kolektivu. V otázce vycházím z teoretických předpokladů, že nejčastější obětí šikany je třídní outsider. V mnou zkoumaném výběrovém vzorku většina respondentů uvedla určitý počet kamarádů. 0% respondentů uvedlo pouze *jednoho kamaráda* a 3% respondentů nemají ve třídě *žádného kamaráda*, což by učitelům mělo signalizovat špatnou pozici žáka v třídním kolektivu a tedy jeho náchylnost stát se obětí šikany.

Graf č. 4/4: Jak často býváš nemocný/á?

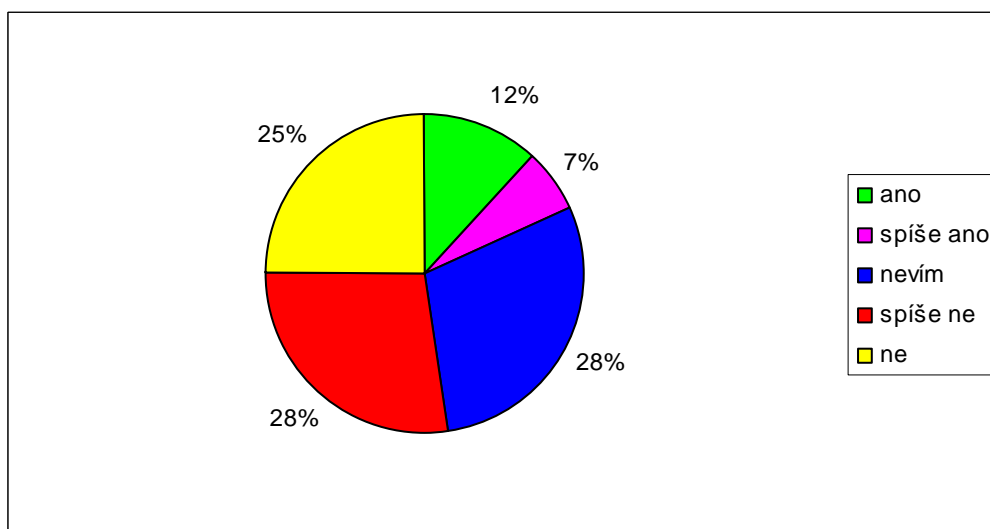
Předpokladem k této otázce byla častější nemoc šikanovaných žáků ve škole. Nejvíce alarmující odpověď *vícekrát do měsíce* zvolilo 2% respondentů. Většina odpovědí se pohybovala v běžném rozhraní *1x za rok* (32%) – *vícekrát do roka* (61%). Tato otázka těsně souvisí i s otázkou následující.

Graf č. 4/5: Jak často chybíš ve škole?

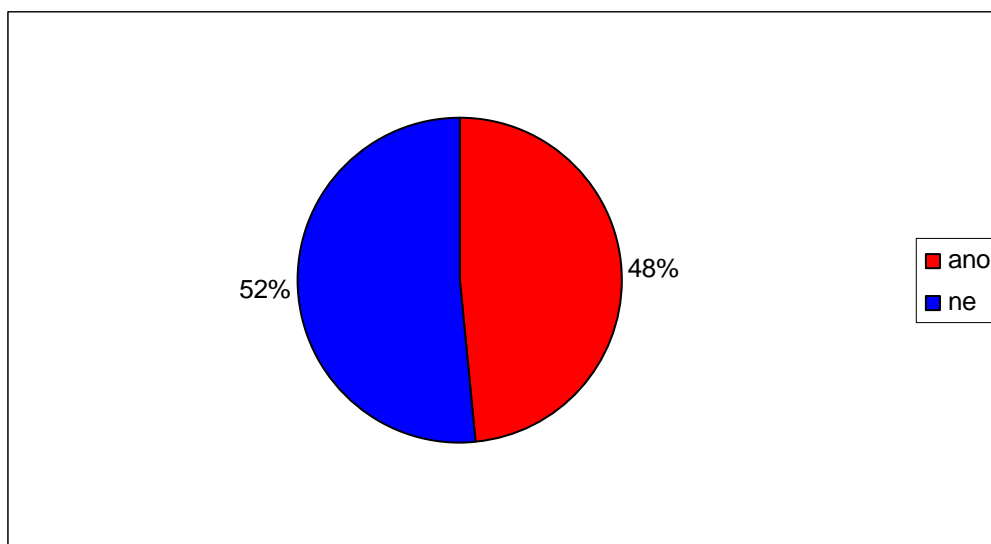
Při této otázce se za důvodem absence nehledá pouze nemoc, ale i další důvody, mezi které lze zahrnout např. také záškoláctví apod. 4% respondentů zvolilo odpověď *vícekrát do měsíce*. Zde by měl učitel zejména zjišťovat důvody žákovy absence či neochoty být ve škole. Nejčastější odpovědí respondentů se stala odpověď *vícekrát do roka*, kterou vybralo 71% žáků a dále *1x za rok*, která byla zvolena 15% žáky. Určitá absence ve škole se považuje za normální či běžný jev.

Graf č. 4/6: Myslíš si, že by se ve vaší třídě mohla objevit šikana?

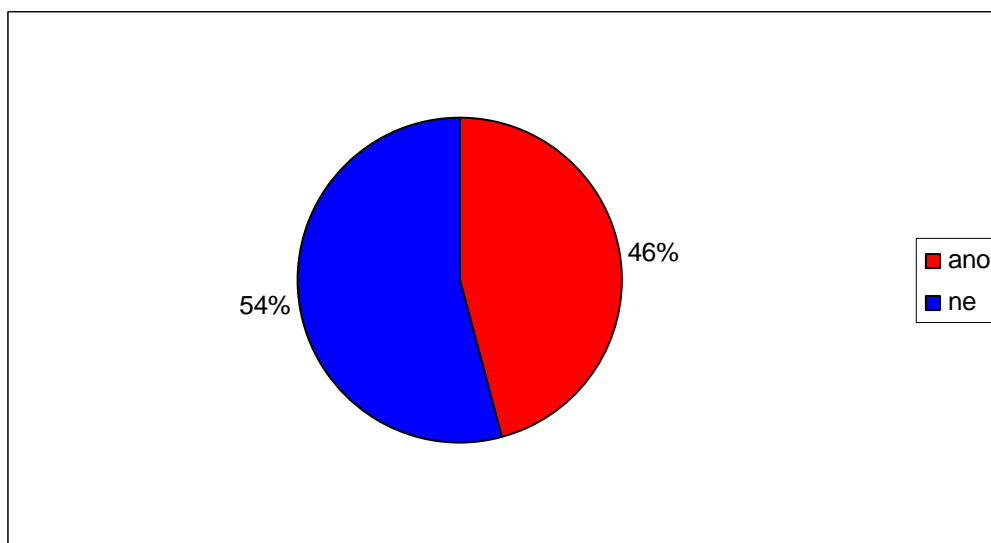

Výše uvedená otázka je otázkou přímou, která zjišťuje, zda žáci vědí o existenci šikany ve své třídě nebo zda si uvědomují různé faktory, které by k rozvoji šikany mohly vést. Spíše žáci považovali výskyt šikany za nemožný (*ne* 25% respondentů, *spíše ne* 28%) a nebo nedokázali na tuto otázku odpovědět (28%). O možném výskytu šikany psalo 7% dotazovaných. Alarmující je výskyt odpovědi *ano* (12%), která může vést k názoru, že by se ve třídě nejenom mohla ale již také vyskytuje šikana.

Graf č. 4/7: Konají se na vaší škole speciální hodiny nebo projekty věnované problémům šikany?

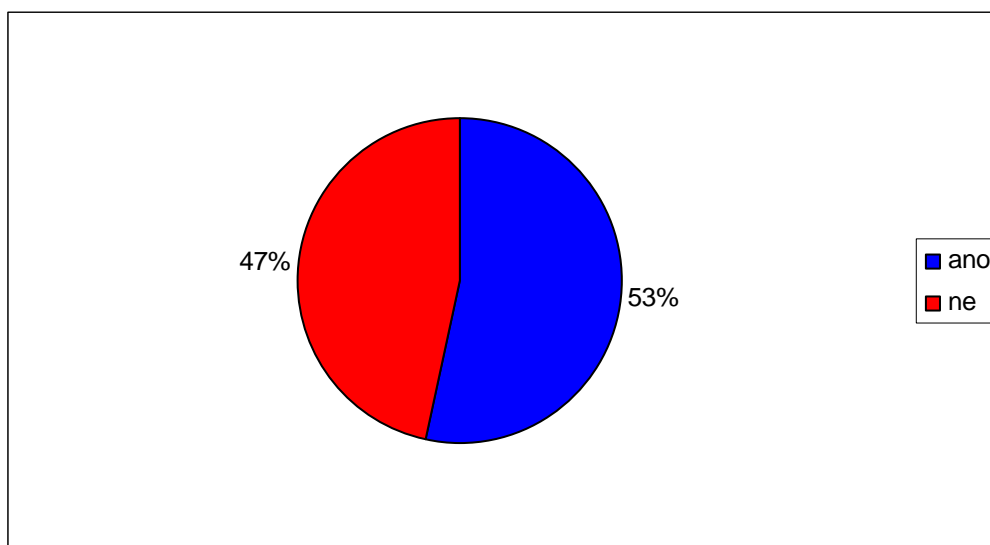
Graf č. 4/7a: Pokud ano, zúčastnil/a ses jich? (If yes, did you participate in them?)

Tímto dotazem začíná stěžejní soubor otázek v dotazníku, který má za cíl zjistit informovanost žáků o šikaně a jejích projevech. V druhém souboru otázek se zabývám různými atributy informovanosti, které se mohou na školách vyskytnout. Počínají speciálními hodinami či projekty, které se věnují tématu šikany, dále například informačními letáky nebo dostupností literatury na toto téma či znalostí osob nebo institucí, na které je možno se při výskytu šikany obrátit.

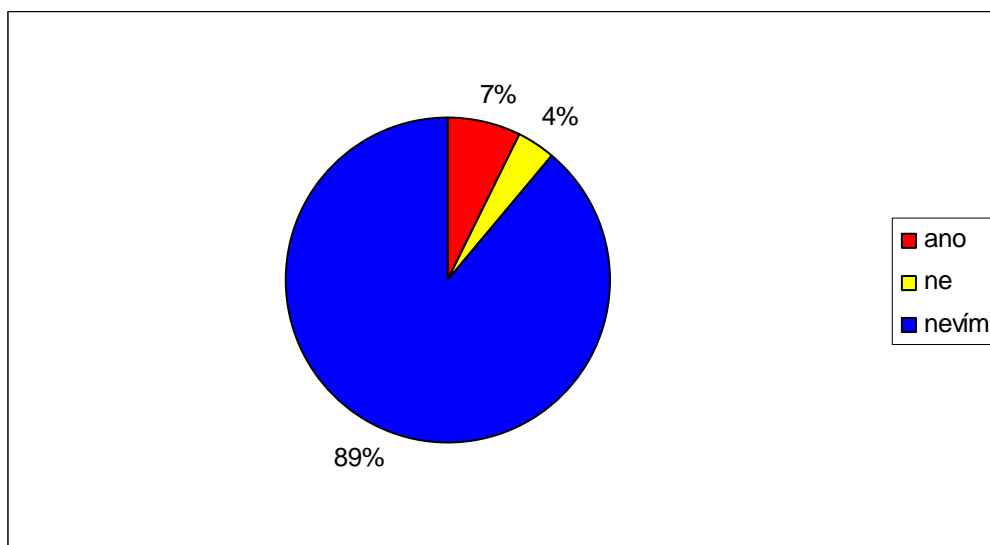
Na grafu č. 7 můžeme sledovat konání zmíněných speciálních hodin, seminářů nebo projektů, které proběhly nebo probíhají na daných školách a v nichž jsou žáci informováni o problému šikany. 48% žáků odpovědělo kladně a 52% záporně. Rozvíjející graf č. 7a dále ukazuje účast žáků na seminářích. Podobných akcí se účastní 46% respondentů.

Graf č. 4/8: Obdržel/a jsi ve své škole nějaké letáčky, které informovaly o šikaně (o problému, jak se zachovat apod.)?

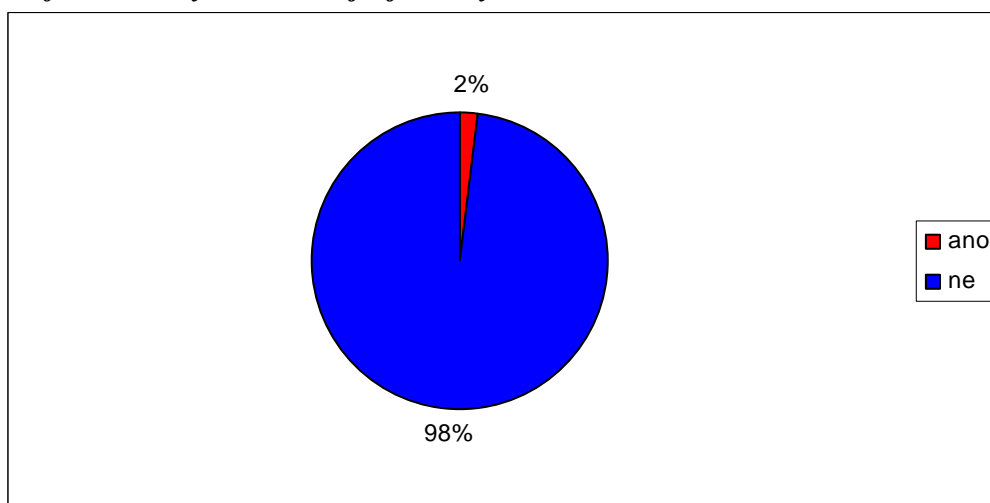
U informačních letáčků, které sdělují např. určité návody, jak se zachovat v případě výskytu šikany nebo popisují její charakteristické znaky, byly kladné odpovědi vyšší než u výše zmíněných seminářů. Podobný letáček obdrželo 53% dotazovaných, opačně tomu bylo u 47% respondentů.

Graf č. 4/9: Je ve vaší školní knihovně nějaká kniha či časopis týkající se problémů šikany?

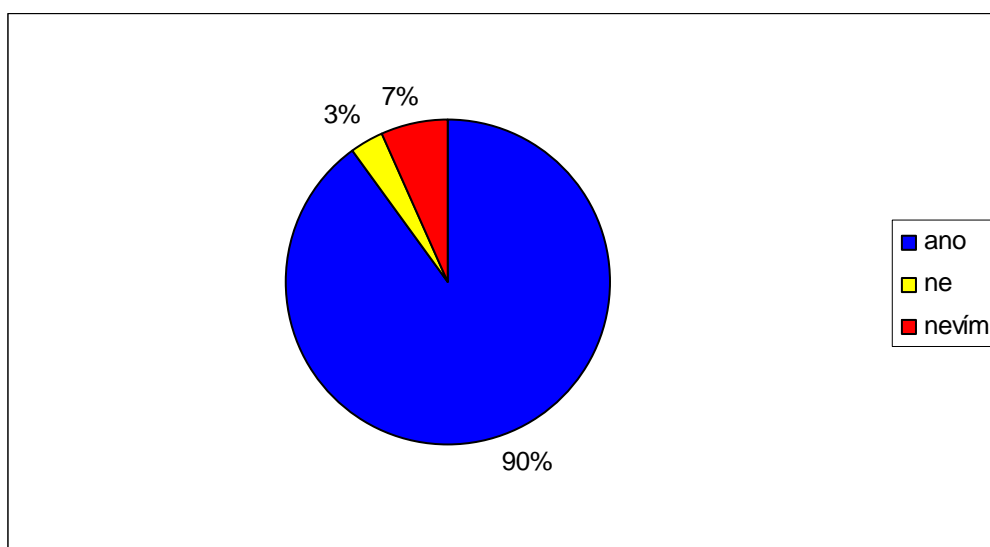
Tato otázka neměla zjistit pouhou existenci podobného časopisu či knihy ve školních knihovnách, ale také samotný zájem nebo potřebu žáků o takovéto knihy. Výsledek grafického znázornění však vypovídá o tom, že velká většina žáků (89%) o existenci těchto knih neví. Otázkou zůstává, zda žáci neměli potřebu je vyhledávat nebo zda jednoduše neví, že takovéto knihy a časopisy jsou. V 7% případů respondenti o existenci podobných knih ve školních knihovnách ví. Opačnou odpověď *ne*, tedy že se knihy a časopisy o šikaně v knihovně nenalézají, zvolilo 4% respondentů.

Graf č. 4/9a: Vyhledával/a jsi ji někdy?

Rozvíjející graf č. 9a ukazuje samotnou potřebu vyhledávání knižních a podobných materiálů o šikaně. Většina dotazovaných odpověděla na otázku záporně – tedy odpověď *ne* vybralo 98% žáků. Kladná odpověď *ano* byla zvolena ve 2% případů. Důvodem výsledků může být již výše uvedená častá nevědomost o existenci knih či časopisů věnujících se problému šikany, ale též i skutečnost, že žáci nemají o materiálech informace. Kladná odpověď může naznačovat zájem o problém, snahu získat o něm více poznatků nebo i samotné setkání se s ním.

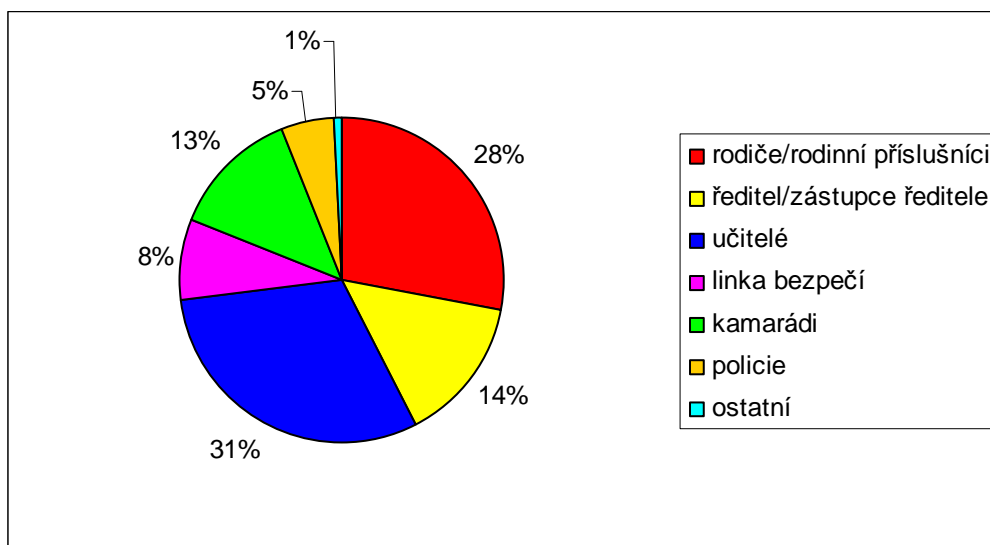
Graf č. 4/10: Kdyby jsi viděl/a, jak někdo šikanuje tvého spolužáka, věděl/a bys, kam se obrátit o pomoc?

Častým problémem se v případě šikanování nebo jiného agresivního chování stává důvěra a odvaha někomu se s problémem svěřit. Otázka se zabývá právě tím, zda by žáci v případě šikany či jiného agresivního chování věděli, na koho se mohou obrátit. Následující graf pak důsledněji rozebírá možnosti, které pro žáky znamenají pomoc. Přínosné je zjištění, že 90% respondentů by vědělo, na koho se mají nebo mohou v případě šikany obrátit a tím pomoci oběti. Pouze 3% respondentů zvolilo negativní odpověď *ne* a 7% nevědělo.

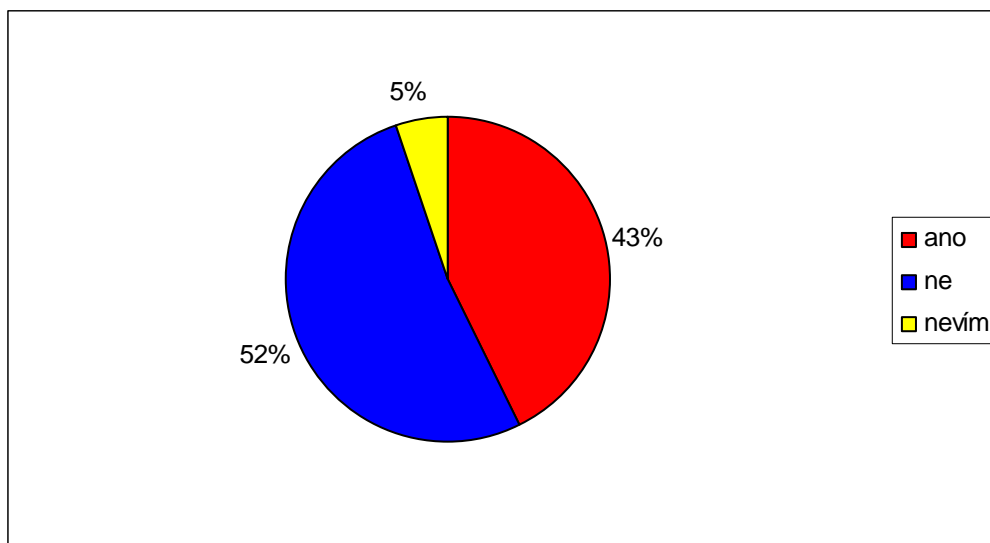
Graf č. 4/11: Vyjmenuj všechny možnosti, na koho se můžeš obrátit v případě, že bys byl/a šikanován/a.

Uvedená otázka zabývající se možnostmi osob či institucí, na které se žáci mohou v případě šikanování obrátit, byla v dotazníku jako jediná otázkou otevřenou. Tedy byl žákům dán prostor na vypsání jakýchkoli možností. Respondenti různé možnosti volili velmi podobně, a proto nebylo složité následně vytvořit skupiny osob nebo institucí, které již popisuje graf.

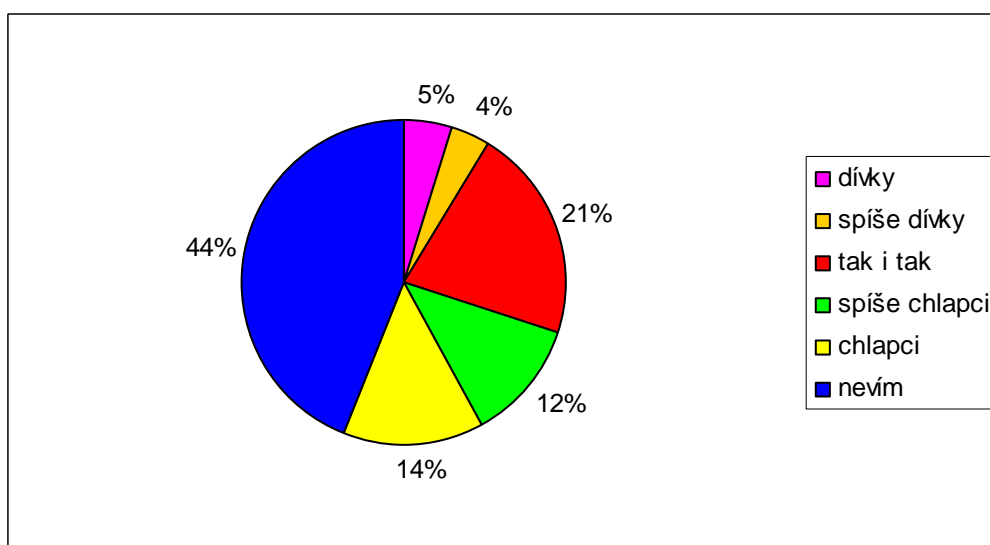
Přínosné je zjištění, že žáci by se nejčastěji v případě šikany obraceli na své *učitele* (31%), což ještě zvyšuje důležitost informovanosti právě učitelů o této problematice a jejich schopnosti aktivně a účinně zasáhnout. Kromě učitelů by se žáci nejčastěji obraceli na *rodiče* nebo rodinné příslušníky (28%). Zajímavým se stalo také zjištění, že větší důvěru pro žáky v případě šikany představuje *vedení školy* (14%) a až na čtvrtém místě se nacházejí *kamarádi* (13%). *Linku bezpečí* by kontaktovalo 8% žáků a na *policii ČR* by se obrátilo 5% žáků. Dále jsem se také setkala s odpověďmi např. „na mého trenéra“, „napsal bych to na internet“..., které zahrnuje skupina *ostatní* (1%).

Graf č. 4/12: Objevil se na vaší škole někdy problém se šikanou?

Účelem zmíněné otázky nebylo zjistit, zda se jednotlivý žák setkal s projevy šikany nebo i se šikanou, ale zda vůbec ví o dřívějších výskytech šikany i v jiných ročnících nebo v předešlých letech. Otázka tak vlastně zjišťuje, zda se projevy šikany ve škole tabuizují či nikoli, tedy jestli se řeší veřejně a otevřeně. O případu šikany na škole vědělo 43% žáků a 52% respondentů uvedlo, že se na jejich škole šikana nikdy neobjevila. Odpověď 'nevím' zvolilo 5% respondentů.

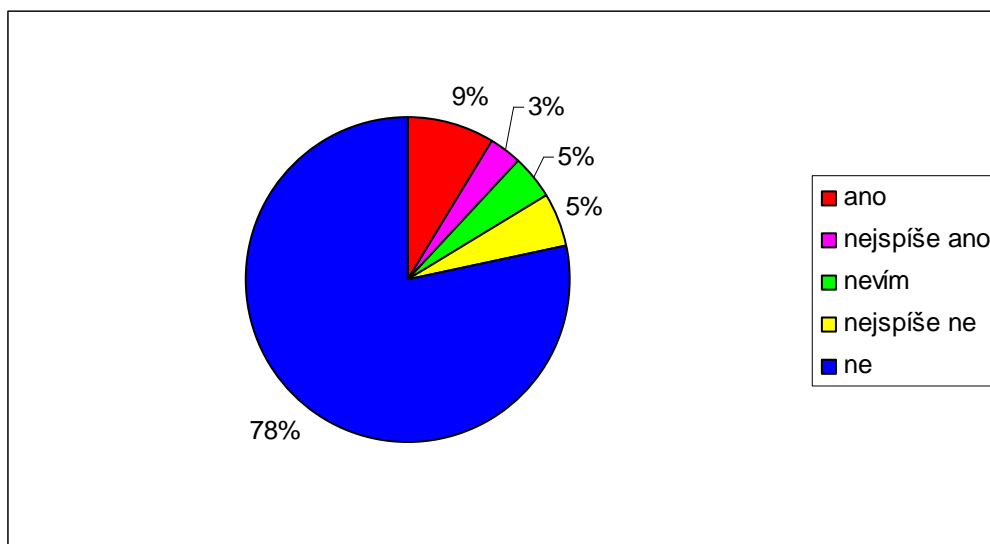
Graf č. 4/12a: Pokud si na předchozí otázku odpověděl/a kladně, víš, zda-li byli oběti šikany spíše dívky či spíše chlapci?

Graf navazuje na předchozí otázku (Objevil se na vaší škole někdy problém se šikanou?) a zobrazuje pouze odpovědi těch respondentů, kteří v ní zvolili kladnou odpověď, tj. 43%. Tito žáci měli přemýšlet nad tím, zda se obětí šikany staly dívky nebo chlapci. Otázka tak zjišťuje závislost pohlaví a projevů šikany.

Vysoké procento odpovědí *nevím* (44%) ukazuje na malou obeznámenost s danými případy šikany. Nejčastěji pak byl volen případ *tak i tak* (21%), tedy že oběťmi byli ve stejné míře chlapci i dívky. V součtu byli více uváděni jako oběti šikany chlapci – *chlapci* 14%, *spíše chlapci* 12%.

Graf č. 4/13: Stal/a jsi se někdy i ty obětí šikany?

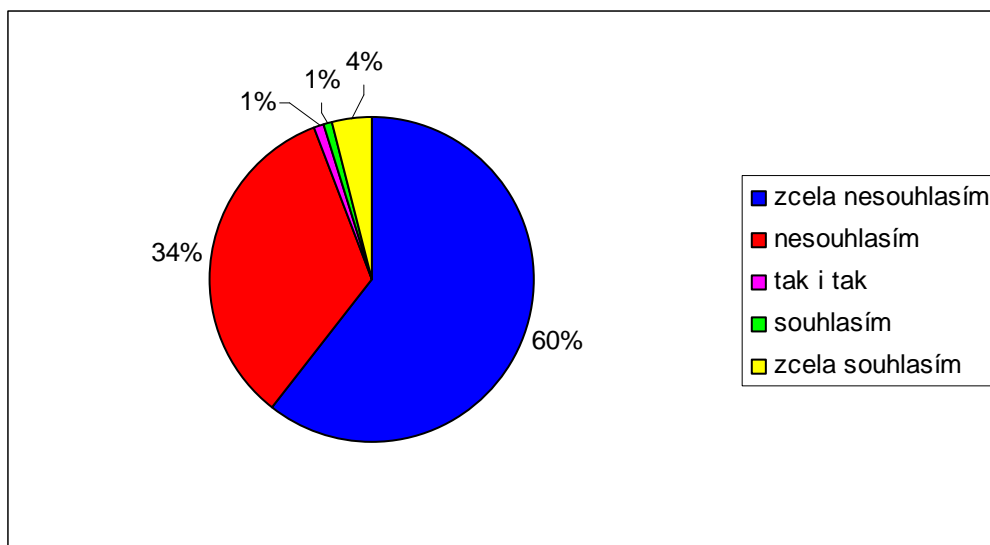
U této otázky jsem nejvíce předpokládala odlišnost výsledků s faktickými případy, protože zde nelze odlišit, co vše žáci vnímají jako šikanu a tedy mohou zvolit odpověď kladnou i pouze v případech nedorozumění či třídních hádek nebo naopak. Problémem je dále možnost zamlčování či snahy utajit šikanu, kdy samotná oběť šikany zvolí neutrální či zápornou odpověď.

Podle výzkumu se 78% respondentů nikdy nestalo obětí šikany. Váhavé varianty odpovědí *nejspíše ne* volilo 5%, *nevím* 5% a *nejspíše ano* 3%. Obětí šikany se stalo 9% žáků.

Následující grafy (Graf. č. 14 – 17) jsou souborem výroků, které nepřímo odkazují k šikaně. Samotný žák nemusí sám sebe vnímat jako oběť šikany, ale jeho možné kladné odpovědi na zadané výroky mohou mluvit o opaku. Tento druh otázek jsem zvolila zejména proto, abych si potvrdila či vyvrátila platnost některých předchozích otázek, např. *Stal/a jsi se někdy i ty obětí šikany?* apod. Zda žák, u uvedené otázky odpověděl kladně, měly by i jeho kladné odpovědi převažovat u následujících výroků. Dalším důvodem bylo také ujištění se, co vše považují žáci za šikanu.

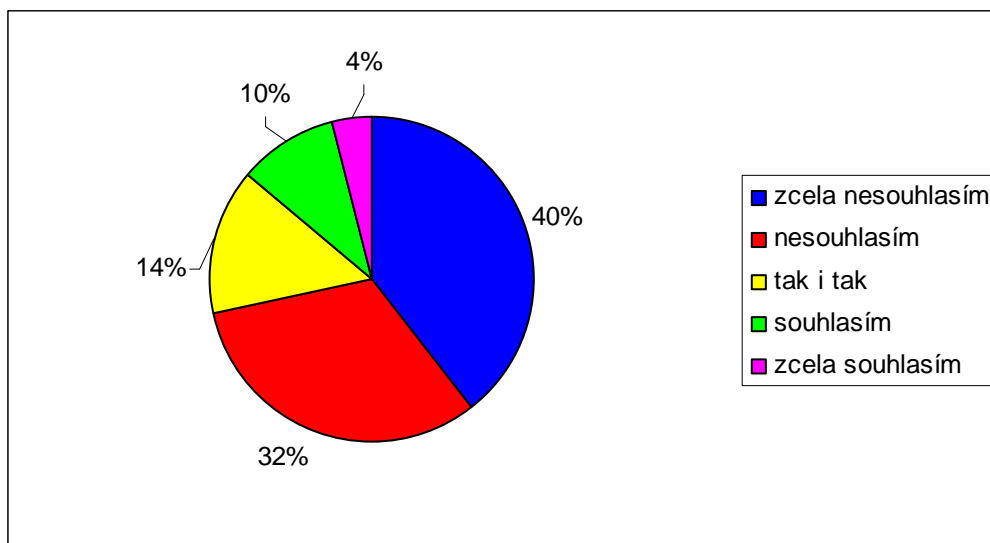
Pro zjištění odpovědí jsem v tomto případě zvolila Likertovu stupnici, kdy žáci odpovídají na tvrzení jeho odmítnutím či přijetím v 5 stupních (zcela nesouhlasím, nesouhlasím, tak i tak, souhlasím, zcela souhlasím). Odpovědi na výroky mají v dotazníku i odlišnou grafickou úpravu než předchozí otázky.

Graf č. 4/14: Spolužáci mi často berou svačinu.

Jako jeden z projevů šikany je často považováno nucené darování svačiny. Negativně na tento výrok odpovědělo celkem 94% respondentů (*zcela nesouhlasím* 60%, *nesouhlasím* 34%). Neutrální odpověď zvolilo pouze 1% respondentů a kladně odpovědělo celkem 5% (*souhlasím* 1%, *zcela souhlasím* 4%).

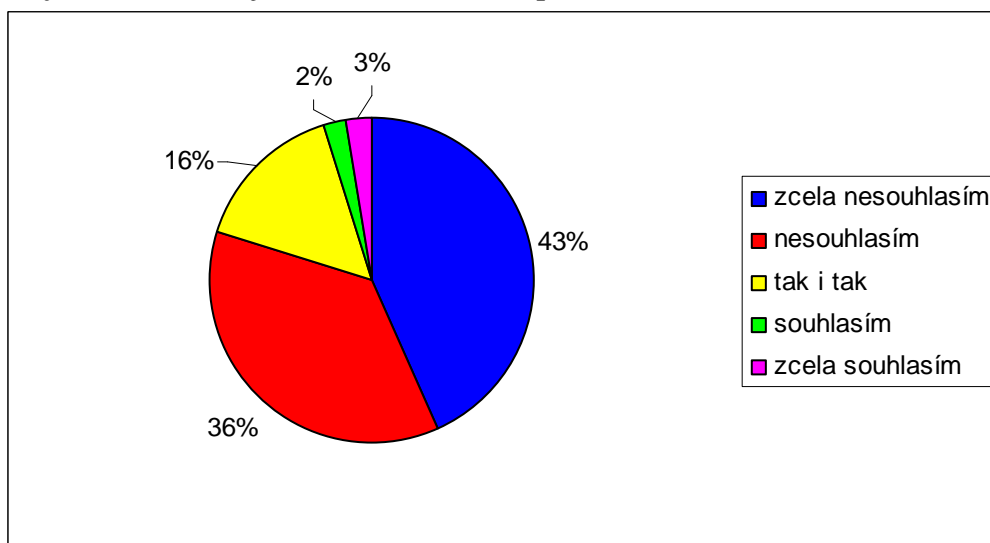
Graf č. 4/15: Spolužáci mi často nadávají.

Nadávky a urážky jsou nejenom projevem neshod mezi žáky, ale také dalším atributem šikanování. Zde je však důležité odlišovat různé nadávky, kterými se žáci pojmenovávají bez cíle ubližovat si nebo je mohou i téměř nevědomě používat, ale adresát je již může vnímat jako potupné, ponižující a urážející, tedy i šikanující.

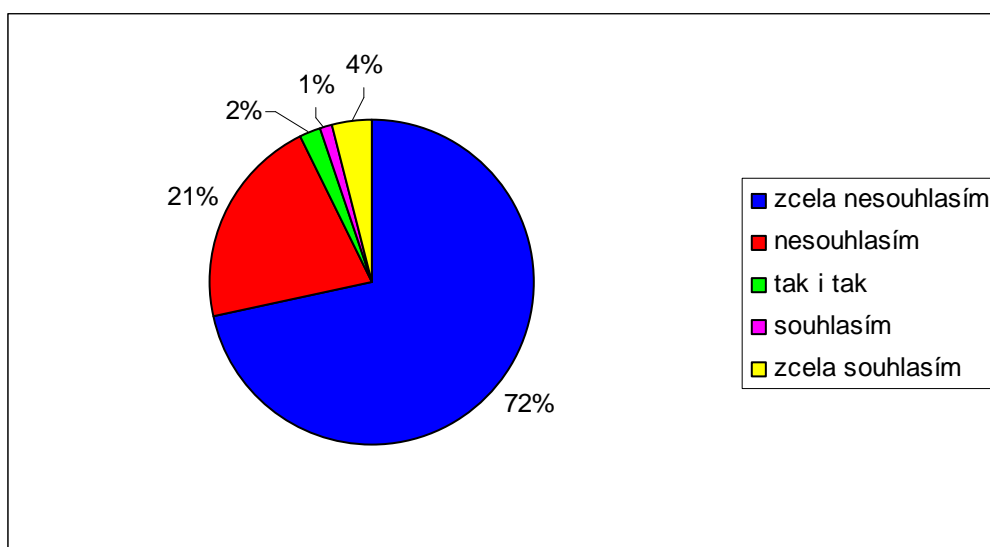
I toto tvrzení většina respondentů vyvrátila, negativně na něj odpovědělo celkem 72% respondentů (*zcela nesouhlasím* 40%, *nesouhlasím* 32%). Kladnou odpověď zvolilo celkem 14% respondentů (*souhlasím* 10%, *zcela souhlasím* 4%). Neutrální odpověď *tak i tak* vybralo také 14% respondentů.

Graf č. 4/16: Často jsem ve třídě středem posměchu.

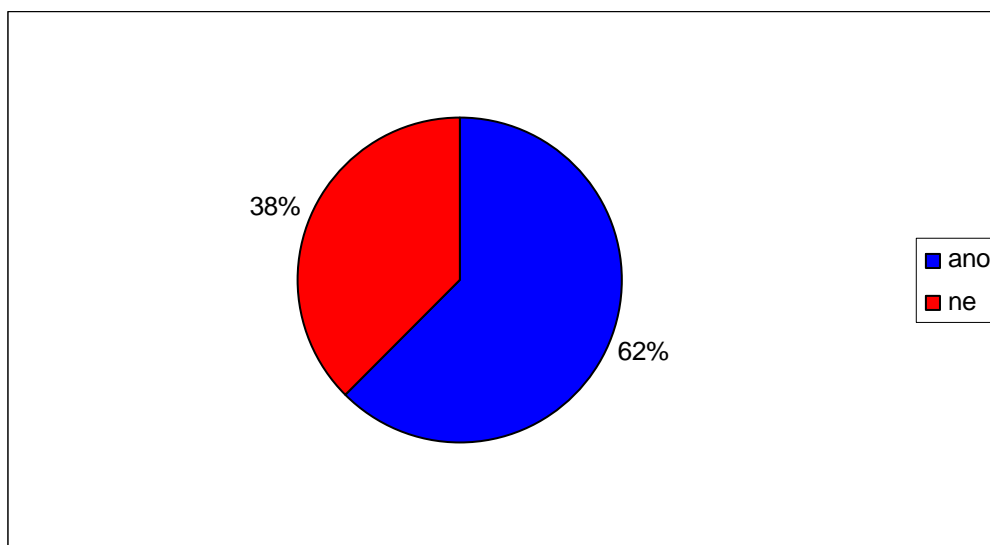
Být středem posměchu je všeobecně považováno za velmi ponižující. Stejně jako předešlé výroky je to i jeden z atributů šikanování. Výsledky, jak názorně zobrazuje graf, jsou velmi podobné výsledkům přecházejících tvrzení. Většina žáků vybrala negativní odpověď – celkem 79% (*zcela nesouhlasím* 43%, *nesouhlasím* 36%). Nízké je procento u kladných odpovědí, které zvolilo celkem 5% respondentů (*zcela souhlasím* 3%, *souhlasím* 2%). Neutrální odpověď *tak i tak* určilo 16% žáků.

Graf č. 4/17: Spolužáci na mně často vyžadují peníze.

Vyžadování peněz mezi spolužáky je jedním z velmi vážných projevů abnormálního chování ve vzájemných vztazích a je možné či spíše velmi pravděpodobné jej považovat za přímý znak šikany. I v tomto výroku převažují u výběrového vzorku negativní odpovědi – celkem 93% (*zcela nesouhlasím* 72%, *nesouhlasím* 21%). Nezanedbatelné jsou však i kladné odpovědi, které tvoří 5% z celého vzorku (*zcela souhlasím* 4%, *souhlasím* 1%). Neutrální odpověď zvolilo 2% respondentů.

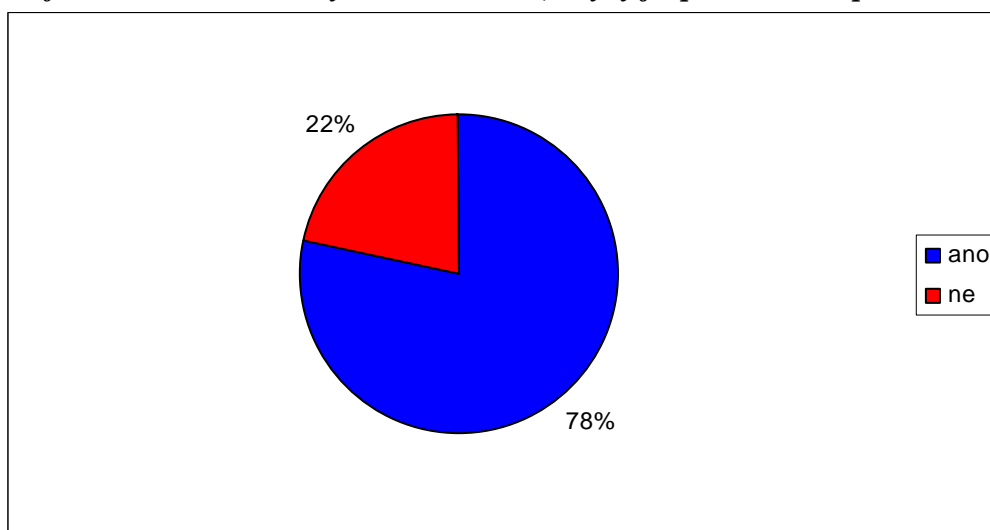
Graf č. 4/18: Víš, kdo z učitelů se u vás ve škole zabývá problémovými žáky, chováním, které do školy nepatří, šikanou?

Z uvedeného grafu lze mimo jiné vyčíst, jak dalece škola informuje své žáky o tématu šikany a problémech s ní spojené, protože na každé škole by měl fungovat speciální pedagog nebo metodik, který se tímto a dalšími patologickými jevy zabývá a správně informovaní žáci by měli vědět, který z učitelů funkci metodika vykonává a kde jej může nalézt. Z mého výzkumu vyplývá, že však pouze 62% žáků ví, kdo z pedagogů se tímto zabývá.

Následující graf na tuto otázku navazuje a rozvíjí kladné odpovědi žáků problematikou důvěry k dané osobě.

Graf č. 4/18a: Obrátil/a by ses na něho/ní, kdyby jsi potřeboval/a pomoc?

V případě potřeby by se na speciálního pedagoga obrátilo celkem 78% respondentů. Nedůvěru k němu má však celých 22% žáků, kteří by nejspíše v případě potřeby volili jinou možnost, na koho se obrátit – viz. graf č. 11.

6. Výsledky dotazníkového zkoumání ze strany učitelů

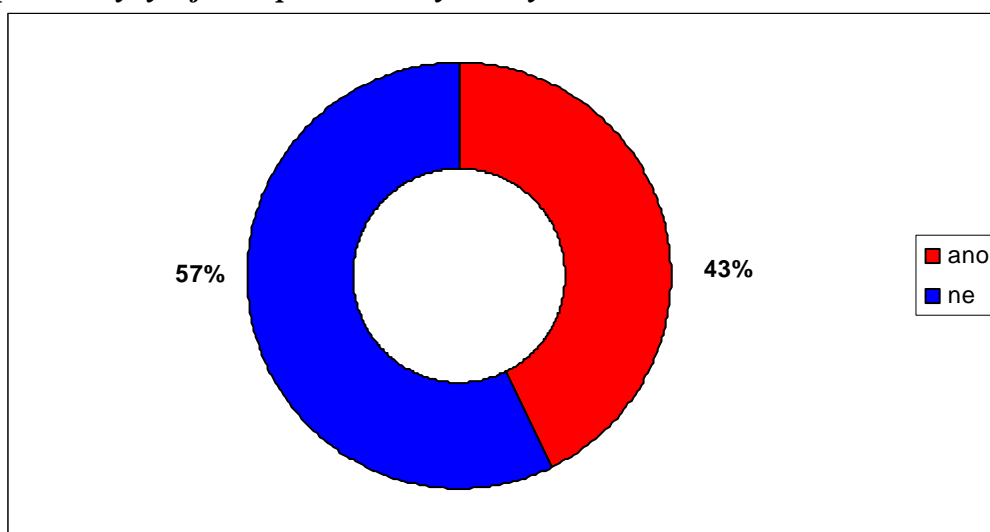
Pomocí dotazníkového šetření mezi učiteli jsem se snažila zjistit informovanost učitelů o tématu šikany. Mým předpokladem bylo, že informovaní učitelé nejenom lépe informují své žáky, ale také častěji rozpoznají rozvíjející se šikanu a dokáží proti ní účinněji zasáhnout.

Tento dotazník se však stal pro moji práci pouze orientačním a přinesl mi spíše doplňkové informace. Důvodem byl malý zájem vyučujících podílet se na výzkumu.

Výběrový vzorek tvořilo 14 učitelů druhého stupně ZŠ. Důležitým kritériem se pro můj dotazník stala délka pedagogické praxe vyučujících, protože jsem předpokládala její závislost nebo vliv na kvalitu a objem informací o šikaně i práci se žáky. Většinu mého výběrového vzorku však tvořili začínající učitelé nebo učitelé s kratší pedagogickou praxí, což ovlivnilo nejen jejich znalosti problematiky šikany, ale i možnost absolvování odborných seminářů, přednášek či jiné spolupráce s odborníky. Vliv délky praxe vyučujících se projevil i na osobních zkušenostech s řešením šikany.

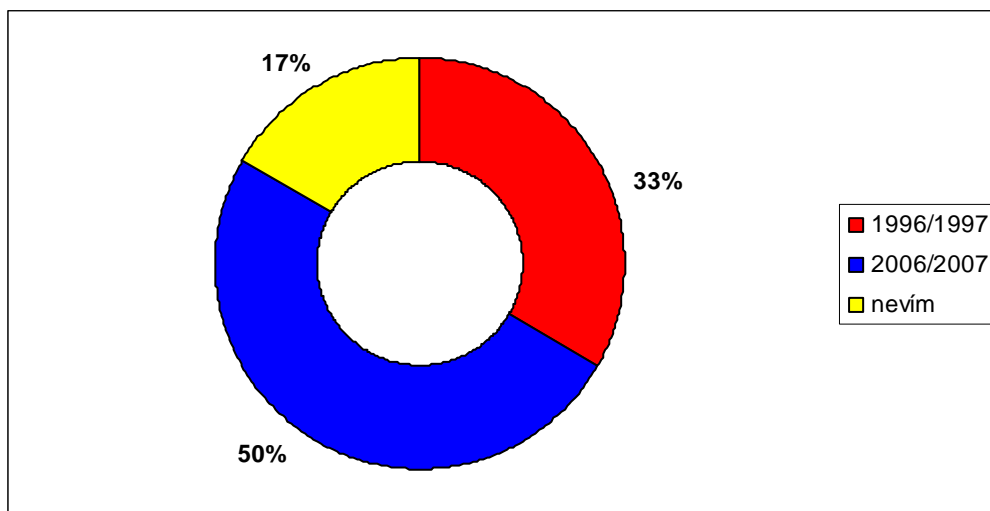
Na následujících stránkách jsou odpovědi jednotlivých respondentů zaznamenány v grafické podobě a doplněny slovní interpretací.

Graf č. 5/1: Absolvovali jste za svoji pedagogickou praxi nějaká školení, semináře, přednášky týkající se problematiky šikany?

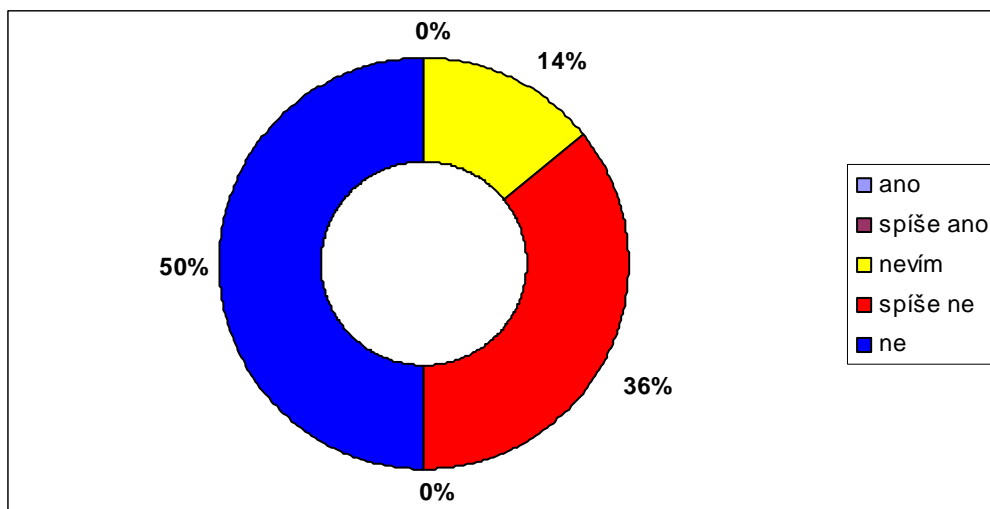
Absolvování seminářů nebo odborných přednášek je podle mého názoru základní prvek dalšího vzdělávání učitelů a doplňování si informací k stále aktuálním tématům. Vzhledem k charakteristice výběrového vzorku převažují v mých výsledcích negativní odpovědi (57%) nad kladnými (43%).

Graf č. 5/1a: Jestliže jste na předchozí otázku odpověděli kladně, uveďte, prosím, v jakém roce toto školení proběhlo.

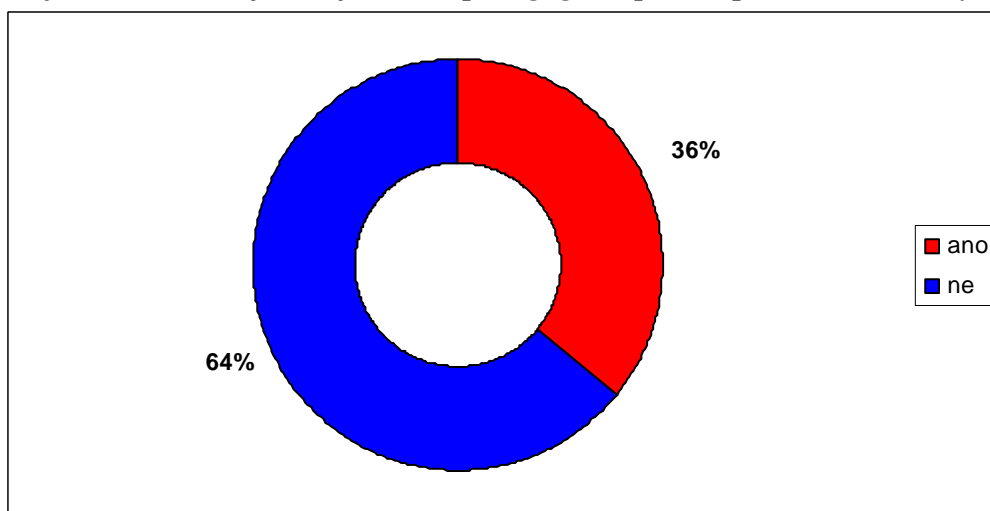
Tento graf více rozvíjí kladné odpovědi respondentů na předchozí otázku. Zajímala jsem se, v jakém roce se vyučující účastnili odborných kurzů a seminářů, na kterých měli možnost získat nové a aktuální informace k tématu šikany. Jelikož je šikana problémem neustále diskutovaným a její podoby se stále vyvíjí, tak považuji za důležité, aby si učitelé o ní doplňovali stále nové poznatky, proto se pro můj výzkum stala doba účasti na odborných kurzech podstatnou. Polovina respondentů se přednášek zúčastnila ve školním roce 2006/2007 a více jak třetina ve školním roce 1996/1997. Ostatní respondenti, kteří se odborných přednášek zúčastnili, si nebyli jisti dobou jejich konání.

Graf č. 5/2: Myslíte si, že je běžná praxe, že učitel šikanu ve třídě (škole) spíše přehlíží, než aby ji řešil?

Při výše napsané otázce jsem vycházela z předpokladu, že jsou možné případy, kdy škola nebo učitel šikanu přehlíží, a to z důvodu např. dobrého jména školy nebo strachu z pedagogického selhání. Ve výsledcích výzkumu se předpoklad nepotvrdil, protože se k němu negativně postavilo celkem 86% učitelů (*ne* 50%, *spíše ne* 36%) a ostatní respondenti si nebyli jisti. Kladně se k problému nevyjádřil žádný respondent.

Graf č. 5/3: Setkali jste se již ve své pedagogické praxi s problémem šikany?

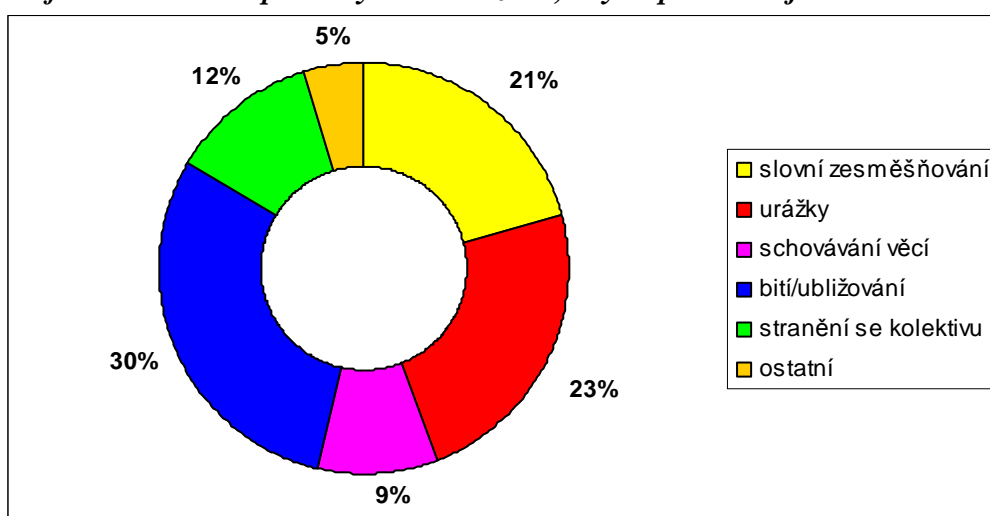

Tato otázka byla v dotazníku vytvořeném pro učitele pro mne stěžejní, jelikož popisuje počet případů respondentů, kteří se ve své pedagogické praxi opravdu osobně setkali s případem šikanování mezi žáky a měli tak možnost ji řešit či neřešit

a prokázat své získané znalosti v tomto tématu. Vliv na výsledek rozboru otázky byl opět dán charakteristikou výběrového vzorku, ve kterém většinu tvořili učitelé s krátkou pedagogickou praxí a tedy i s menší pravděpodobností přímého styku se šikanou a možností jejího řešení. Výsledek je tedy takový, že 64% respondentů se s problémem šikany dosud neseťkalo.

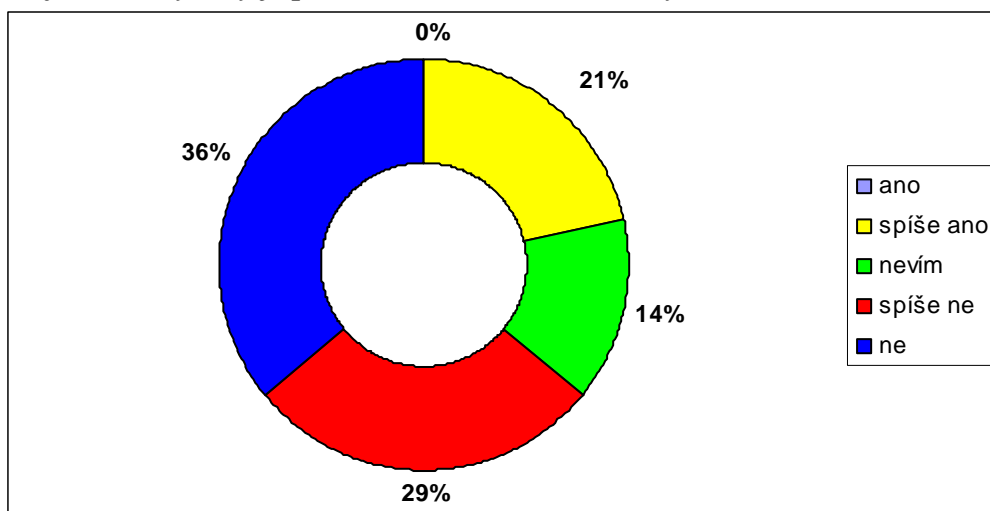
36% vyučujících, kteří se se šikanou ve své praxi osobně setkali, odpovídali na otázku, zda šikanu také osobně řešili. Zde se odpovědi pohybovaly pouze v kladné rovině, tedy všichni pedagogové se ji snažili vyřešit.

Graf č. 5/4: Uveďte příklady chování žáků, kdy se podle vás jedná o šikanu.

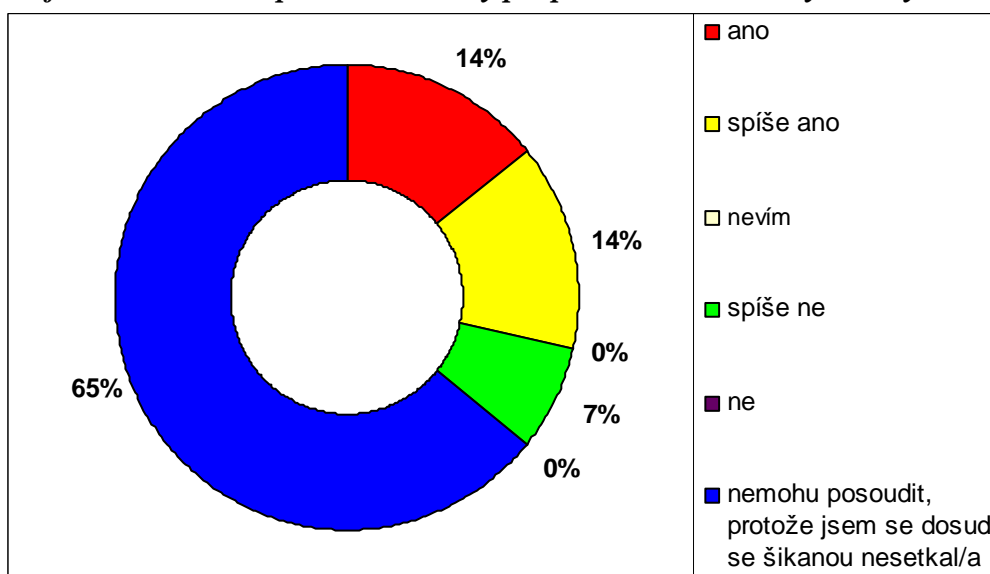
Zde jsem se snažila zachytit názory učitelů na případy, ve kterých se podle nich jedná o agresivní chování vedoucí k šikaně. Odpovědi z otevřené otázky v dotazníku jsem shrnula do šesti skupin. Nejčastěji respondenti uváděli za šikanování *bití žáka* (30%), dále *urážky* (23%) a *slovní zesměšňování* (21%), pod kterým si nejčastěji představovali nadávky, cílené slovní útoky, zveličování osobních nedostatků před celou třídou. Učitelé za projev šikany často považovali *stranění se oběti kolektivu* (12%) nebo *schovávání osobních věcí agresorem* (9%). V položce *ostatní* (5%) jsou zahrnuty takové projevy, jako např. využívání jedince, výhrůžky, požadování různých služeb nebo věcí od oběti apod.

Graf č. 5/5: Bylo by/je pro vás obtížné situaci šikany ve třídě řešit?

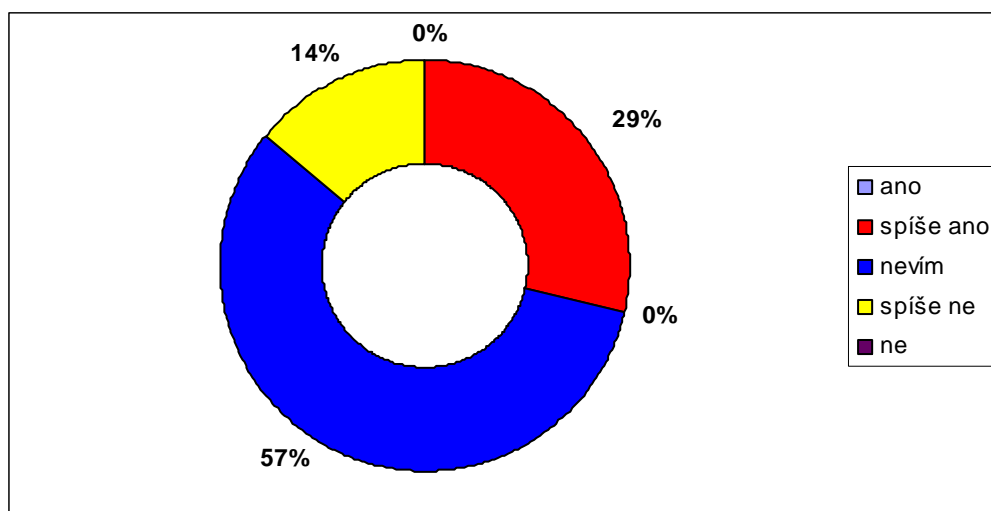
Tímto dotazem jsem se snažila zjistit mimo jiné poměr znalostí jednotlivých pedagogů a jejich užití v praxi, tj. zda učitel dokáže v případě výskytu problému propojit teorii s praxí a účinně proti šikaně zasáhnout. Celkem 65% (*ne* 36%, *spíše ne* 29%) respondentů uvedlo, že danou schopností disponuje, tj. že je schopen a připraven situaci šikany ve třídě či škole řešit. Vysoké je i procento respondentů, kteří se necítí nebo si nejsou jisti svojí připraveností podobnou situaci řešit, což dokládají výsledky u odpovědi *spíše ano* 21% a *nevím* 14%. Odpověď *ano* neuvedl žádný respondent.

Graf č. 5/6: Nalézáte při řešení šikany podporu ve vedení školy a u svých kolegů?

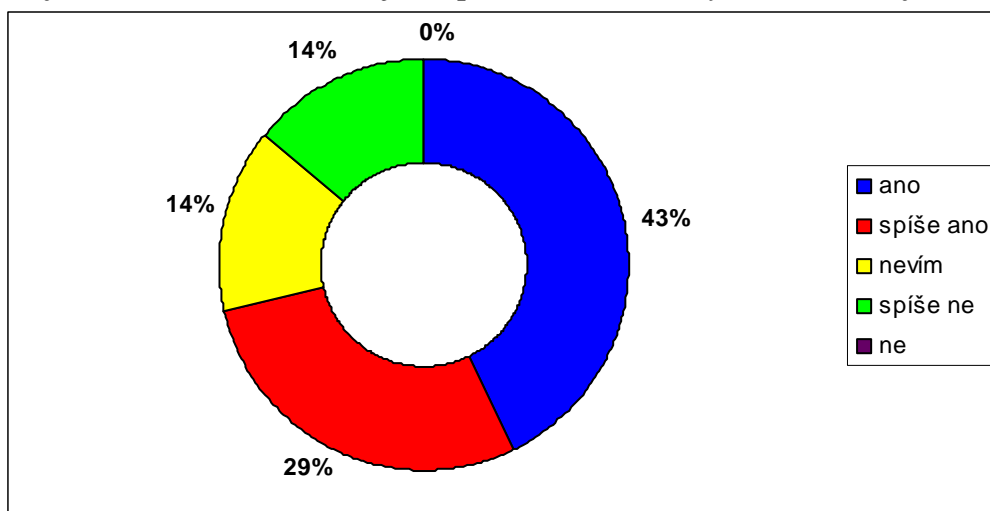
Na grafu č. 5/6 jsem znázornila odpovědi jednotlivých respondentů, kteří se měli vyjádřit k problému podpory ostatních učitelů na škole či vedení školy při řešení šikany. Zajímalo mne, zda jsou ostatní kolegové ochotni se za učitele postavit a nepovažují výskyt šikany ve třídě za známku jeho neodbornosti či selhání. Výsledek tvrzení byl ovlivněn značným počtem odpovědí *nemohu posoudit, protože jsem se dosud se šikanou nesetkal/a* (65%). Většina respondentů odpovídala kladně (*ano* 14%, *spíše ano* 14%). Mezi těmito respondenty dominovali vyučující s delší pedagogickou praxí, kteří se se šikanou častěji setkali a tak si byli podporou od svých kolegů a vedení školy jisti. Přesto se však někteří učitelé vyjádřili opačně, tj. že se ve své praxi se šikanou již setkali, ale podpory k jejímu řešení se jim od vedení nedostalo (7%).

Graf č. 5/7: Myslíte si, že k vám mají žáci důvěru, aby se na vás v případě šikany obrátili?

Při tomto dotazu respondenti odpovídali subjektivně a hodnotili tak sami sebe jako učitele, který představuje či nepředstavuje pro žáky důvěru. Hodnocení může být ovlivněno délkou praxe, schopností naslouchat žákům a jejich problémům, věnování se práci se žáky a vzájemnými vztahy mezi žákem a učitelem. Více jak polovina respondentů (57%) si při tomto hodnocení nebyla svojí důvěrou pro žáky jista. Téměř třetina respondentů (29%) se přiklonila k odpovědi *spíše ano* a naopak tomu bylo u odpovědi *spíše ne*, kterou zvolilo 14% respondentů.

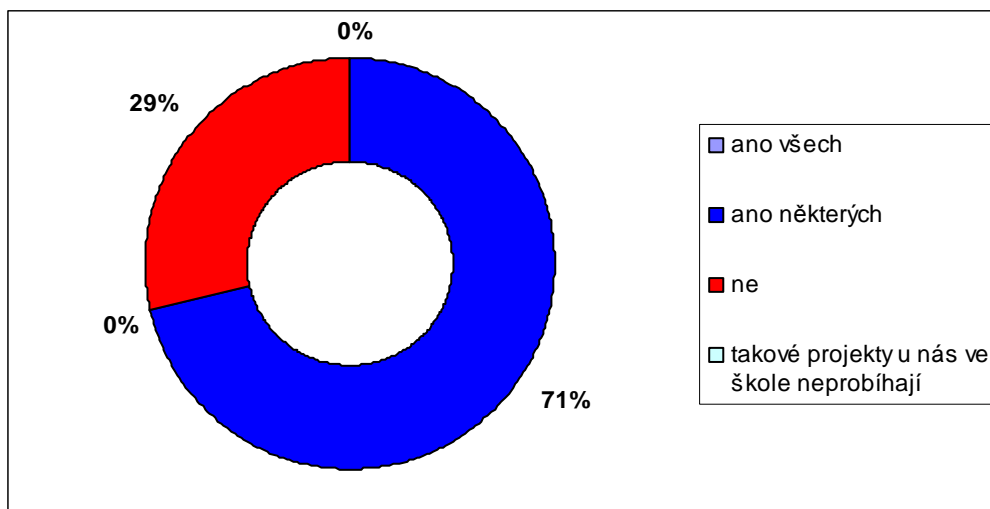
Graf č. 5/8: Domníváte se, že jste v problematice šikany dostatečně informováni?

Přestože je zmíněná otázka do jisté míry opět subjektivní, tak tvořila důležitou složku mého výzkumu. Vyučující zde měli sami zhodnotit svoji informovanost v tématu šikany a agresivního chování. Přínosné je zjištění, že celkem 72% (*ano* 43%, *spíše ano* 29%) respondentů je přesvědčeno o své dostatečné informovanosti. Otázkou zde zůstává, co pro jednotlivé pedagogy znamená „být dostatečně informován“. Dále jsem vycházela z porovnání s jinými otázkami v dotazníku, např. účasti na školení nebo seminářích, uvádění současných odborníků zabývajících se šikanou apod. Nejistou odpověď *nevím* zvolilo 14% respondentů a stejné hodnoty nabyla také odpověď záporná *spíše ne*, tj. že se učitelé nepovažují za dostatečně informované v problematice šikany.

Respondenti dále vypisovali jakékoli publikace, autory nebo současné projekty, které se zabývají řešením šikany na školách. Tímto dotazem jsem se právě snažila podložit informovanost jednotlivých respondentů a jejich schopnost orientovat se v tomto sociálně patologickém jevu. Nejčastěji jsem se setkávala se znalostí projektu MIŠ a autory jako např. Michal Kolář, Pavel Říčan, Stanislav Bendl.

Graf č. 5/9: Účastníte se organizace různých projektů, které jsou věnované problémům šikany?

Graf č. 5/9 názorně ukazuje vlastní aktivitu respondentů v jednotlivých projektech, které se problémům šikany věnují. Pozitivní je, že jsem se nesečkala s žádnou odpovědí, která by značila, že podobné projekty na některých školách vůbec neprobíhají. 71% pedagogů uvedlo, že se některých projektů účastní a 29% nikoli.

7. Ověření hypotéz pomocí dvourozměrné analýzy

Problém informovanosti žáků a učitelů o tématu šikany jsem zpracovala do již dříve uvedených hypotéz neboli tvrzení, které předpokládají vzájemnou závislost dvou (nebo více) jevů. Ve své práci předpokládám jako základní vztah mezi informovaností o šikaně a jejím vznikem, rozvojem.

Pro ověření svých hypotéz jsem si vybrala statistickou metodu dvourozměrné analýzy, která zachycuje a porovnává oba jevy, tj. nezávislou i závislou proměnnou hypotézy. Z této statistické metody jsem pro svůj výzkum zvolila formu kontingenční tabulky, pro kterou jsem využila kódovací tabulku vytvořenou již při grafické znázornění. Neboli každé otázce a každé odpovědi byl přiřazen číselný kód nutný ke statistickému zpracování.

Hypotéza č.1: *Čím méně školy informují své žáky o šikaně, tím více se šikana na škole rozvíjí.*

Výše uvedená hypotéza se skládá ze závisle proměnné (ZP), tj. množství a rozvoj šikany na škole a z nezávisle proměnné (NP), tj. množství informací od školy. Pro znázornění proměnných jsem do kontingenční tabulky vybrala tyto otázky z dotazníku: NP ot. č. 8 (*Konají se na vaší škole speciální hodiny nebo projekty věnované problémům šikany?*), ZP ot. č. 15 (*Objevil se na vaší škole někdy problém se šikanou?*).

Tab. č. 6: Ověření hypotézy č. 1

	Ve škole dostávám informace o šikaně	Ve škole nedostávám informace o šikaně
Šikana se ve škole vyskytuje	39	27
Šikana se ve škole nevyskytuje	34	52

Pozn.: Do kategorie „Šikana se ve škole vyskytuje“ byla započítána odpověď *ano* a do kategorie „Šikana se ve škole nevyskytuje“ byly započítány odpovědi *ne* a *nevím*.

První hypotézu nelze prohlásit za platnou, ale ani ne za neplatnou. Pomocí kontingenční tabulky lze vidět, že neexistuje vysoká závislost mezi informacemi o šikaně, které žákům podává škola a rozvojem šikany na této škole. Výsledky

vypovídají, že žáci dostávají informace, a přesto se na škole šikana vyskytuje (počet odpovědí 39), ale také nedostávají informace od školy, a přesto se tam šikana nevyskytuje (počet odpovědí 52).

Vliv na výsledek může mít vybraná otázka č. 15, u které není zajištěno, že žák ví o každém případě výskytu šikany na škole.

Hypotéza č.2: *Čím více informací mají žáci o šikaně, tím více se jí dokáží ubránit.*

Nezávislou proměnnou uvedené hypotézy je množství informací, které žáci o šikaně mají a jejím závislým protějškem pak schopnost obrany proti šikaně. Proměnné pro mne v kontingenční tabulce zastupují otázky č. 10 (*Obdržel/a jsi ve své škole nějaké letáčky, které informovaly o šikaně (o problému, jak se zachovat apod.)?*) a č. 13 (*Kdyby jsi viděl/a, jak někdo šikanuje tvého spolužáka, věděl/a bys, kam se obrátit o pomoc?*) z dotazníku pro žáky.

Otázku č. 10 jsem vybrala z důvodu, že informační letáčky mohou škole nebo samotným žákům ve škole poskytovat různé organizace nebo jednotlivci a jedná se tak o informace, které žáci nemusí získávat pouze ve škole. Otázka č. 13 znázorňuje schopnost obrany proti šikaně.

Tab. č. 7: Ověření hypotézy č. 2

	Dostávám informace o šikaně	Nedostávám informace o šikaně
Vím, kam se obrátit o pomoc	74	62
Nevím, kam se obrátit o pomoc	7	9

Pozn.: Do kategorie „Vím, kam se obrátit o pomoc“ byla započítána pouze kladná odpověď *ano*, do opačné kategorie odpovědi *ne* a *nevím*.

Na dané tabulce můžeme vidět výsledek ověření hypotézy č. 2, kterou v tomto případě nelze označit za platnou, protože neexistuje přímá závislost mezi množstvím informací o šikaně a schopností žáků se šikaně ubránit. Výsledek však může být zkreslen výběrem otázek, které představovaly proměnné v hypotéze, zejména závislou proměnnou. Žáci totiž mohou vědět, kam se obrátit o pomoc aniž by měli informace o šikaně, protože jak lze vidět na grafu č. 4/11 uváděli možnosti

osob či institucí, na které se lze obrátit i v případě jakéhokoli jiného problému (např. rodiče, policie apod.).

Hypotéza č.3: *Pokud šikanovaní žáci nevědí, kam se obrátit o pomoc, tak se šikaně mnohem méně brání.*

Hypotéza vychází z předpokladu, že se žáci špatně šikaně ubrání, pokud nebudou vědět, koho požádat v takovém případě o pomoc. Nezávisle proměnná zde zastupuje právě nevědomost, kam se obrátit o pomoc a v kontingenční tabulce ji představuje otázka č. 13 z dotazníku pro žáky (*Kdyby jsi viděl/a, jak někdo šikanuje tvého spolužáka, věděl/a bys, kam se obrátit o pomoc?*). Závisle proměnná v hypotéze zastupuje schopnost bránit se projevům šikany, kterou v kontingenční tabulce představuje tvrzení č. 20 (*Často jsem ve třídě středem posměchu.*).

Tab. č. 8: Ověření hypotézy č. 3

	Vím, kam se obrátit o pomoc	Nevím, kam se obrátit o pomoc
Jsem ve třídě středem posměchu	6	3
Nejsem ve třídě středem posměchu	140	3

Pozn.: Do kategorie „Vím, kam se obrátit o pomoc“ byly započítány pouze kladné odpovědi žáků *ano*. Do opačné kategorie následně odpovědi *ne* a *nevím*. Do kategorie „Jsem ve třídě středem posměchu“ byly zařazeny odpovědi *zcela souhlasím* a *souhlasím*, do opačné potom odpovědi *zcela nesouhlasím*, *nesouhlasím* a *tak i tak*.

Pomocí výše uvedené tabulky lze třetí hypotézu potvrdit, tedy považovat za platnou, tj. že existuje vzájemný vztah mezi informacemi o šikaně a obrany proti ní. Potvrzuje to zejména vysoký počet odpovědí žáků (140), kteří nejsou ve třídě středem posměchu, což lze v převedené formě považovat za to, že nejsou oběti šikany a mají o šikaně informace, tedy vědí, kam se obrátit o pomoc.

Hypotéza č.4: *Ve školním kolektivu mají mnohem větší předpoklady k tomu, stát se obětí šikany dívky než chlapci.*

V problematice šikany mne dále zajímal fakt, zda existuje souvislost mezi obětí šikany a jejím pohlavím, proto jsem zvolila výše uvedenou hypotézu. Nezávisle proměnnou je zde pohlaví žáků, na které jsem se ptala ke konci dotazníku. Závisle

proměnnou je v hypotéze větší předpoklad stát se obětí šikany, pro jejíž znázornění jsem uvedla z dotazníku otázku č. 17 (*Stal/a jsi se někdy i ty obětí šikany?*).

Tab. č. 9: Ověření hypotézy č. 4

	Ano	Ne
Dívka	9	71
Chlapec	9	63

Pozn.: Do kladných odpovědí „Ano“ byly započítány odpovědi *ano* a *nejspíše ano*. Do záporných „Ne“ odpovědi *nevím*, *nejspíše ne* a *ne*.

Kontingenční tabulka ukazuje, že obětí šikany se stalo 9 dívek a 9 chlapců. Přestože jsou tato čísla nižší než odpovědi záporné, tak jsou více než alarmující zejména vzhledem k velikosti výběrového vzorku, tj. téměř každý devátý žák se již stal nebo je obětí šikany. Tabulka však nenaznačuje nic o vzájemné závislosti mezi pohlavím žáka a jeho předpokladem stát se obětí šikany.

Pátá a následující hypotéza již v mém výzkumu vychází z dotazníků utvořených pro pedagogy. Zajímala mne zejména souvislost mezi informovaností o šikaně a délkou pedagogické praxe nebo řešením šikany. Výsledky však můžeme považovat pouze za doplňující a popisující jen mnou vybraný výběrový vzorek, kterého se účastnil malý počet pedagogů, a to především s krátkou pedagogickou praxí.

Hypotéza č.5: *Čím více jsou učitelé o šikaně informováni, tím lépe dokáží projevy šikany řešit.*

Hypotéza naznačuje závislost mezi dvěma jevy, a to informovaností pedagogů o šikaně a jejich kroků, kterými se snaží projevy šikany řešit. Nezávisle proměnnou je zde informovanost učitelů o šikaně, kterou v příští kontingenční tabulce zastupuje otázka z dotazníku pro pedagogy č. 1 (*Absolvovali jste za svoji pedagogickou praxi nějaká školení, semináře, přednášky týkající se problémů šikany?*). Závisle proměnnou je pak v hypotéze řešení projevů šikany, které pro mne zastupuje otázka č. 6 (*Bylo by/je pro vás obtížné situaci šikany ve třídě řešit?*).

Tab. č. 10: Ověření hypotézy č. 5

	Pro učitele je obtížné šikanu řešit	Pro učitele není obtížné šikanu řešit
Učitelé jsou více o šikaně informováni	2	4
Učitelé jsou méně o šikaně informováni	1	7

Pozn.: Do kategorie „Pro učitele je obtížné šikanu řešit“ jsou započítány odpovědi *ano* a *spíše ano*. Do kategorie „Pro učitele není obtížné šikanu řešit“ odpovědi *nevím*, *ne* a *spíše ne*.

Tabulku můžeme považovat opět za hůře ověřitelnou, protože porovnává otázku objektivní (č. 1) a otázku subjektivní (č. 6). Přesto nám nabízí určité výsledky, a to s převažující domněnkou učitelů, že pro ně není obtížné šikanu řešit, i když se pravidelně neúčastní žádných seminářů nebo přednášek, které by jim mohly doplňovat a rozšiřovat informace o tomto sociálně patologickém jevu.

Hypotéza č.6: *Čím déle učitelé vykonávají pedagogickou praxi, tím více jsou o šikaně informováni.*

Zde jsem vycházela z předpokladu, že učitelé s delší pedagogickou praxí budou o šikaně více informováni, protože za svoji pedagogickou působnost mohli absolvovat více besed, seminářů a přednášek o šikaně a také se mohli častěji osobně s případem šikany a jejím řešením setkat. Nezávisle proměnnou hypotézy, tj. délku pedagogické praxe, zastupuje v kontingenční tabulce otázka č. 12 (*Jak dlouho působíte jako učitel/ka?*) a závisle proměnnou, tj. informovanost o šikaně, otázka č. 9 (*Domníváte se, že jste v problematice šikany dostatečně informováni?*).

Tab. č. 11: Ověření hypotézy č. 6

	Jsem v problematice šikany dostatečně informován/a	Nejsem v problematice šikany dostatečně informován/a
Učitelé s kratší pedagogickou praxí (0-5let)	7	2
Učitelé s delší pedagogickou praxí (5- a více let)	3	2

Pozn.: Do kategorie „Jsem v problematice šikany dostatečně informován/a“ byly započítány odpovědi *ano* a *spíše ano*. Do kategorie „Nejsem v problematice šikany dostatečně informován/a“ pak odpovědi *nevím*, *spíše ne* a *ne*.

Výsledky z kontingenční tabulky nám ukazují, že délka praxe nemá vliv na množství informací o šikaně. Nezávislost těchto dvou jevů může být ovlivněna charakteristikou výběrového vzorku, ve kterém vystupují převážně učitelé s kratší pedagogickou praxí. Informovanost učitelů s kratší pedagogickou praxí pak může být ovlivněna např. nedávným ukončením studia na VŠ.

8. Vyvození závěrů a doporučení pro praxi

Pro svůj empirický výzkum jsem si vypracovala dotazníky ve dvou variantách, a to pro žáky druhého stupně ZŠ a pro jejich pedagogy. Odpovědělo mi na ně 152 žáků a 14 učitelů. Na předchozích stránkách jsem jejich odpovědi zpracovala graficky s vlastní slovní interpretací.

Vzhledem k základním hypotézám mé práce byl dotazník vytvořený pro žáky složen ze dvou souborů otázek, tj. otázek týkajících se výskytu šikany a otázek týkajících se informovanosti o šikaně.

Ty otázky, které zařazuji do souboru dotazů zjišťujících výskyt šikany, se zabývají například problémy absencí žáků, nemocnosti, strachem ze svých spolužáků apod. Pro jejich ověření jsou v dotazníku zařazeny čtyři tvrzení, které žáci odmítají nebo přijímají. Podle zjištěných výsledků na tyto otázky mohu vyvodit následující závěry.

82% žáků je spokojeno se svým třídním kolektivem a 88% žáků nemělo nikdy strach ze svých spolužáků, což můžeme vyvodit jako nižší možnost výskytu šikany v těchto třídách. Pozornost si však zaslouží 11% žáků, kteří uvedli, že se občas bojí svých spolužáků. Důvodem sice může být pouze krátkodobé nedorozumění, ale také se může jednat o projev šikany. Jedním z mých předpokladů společně s teoretickými poznatky také bylo, že obětí šikany se častěji stává třídní outsider. Položila jsem tedy žákům otázku *Kolik lidí by jsi považoval/a za kamarády?* a překvapujícím zjištěním pro mne byla skutečnost, že 3% žáků nemá ve třídě žádného kamaráda. Přibližně stejné procento (2-5%) žáků, které bych mohla považovat za oběť šikany, mi vycházelo po celou dobu zpracovávání výsledků. Například u otázek absence a nemocnosti ve škole, u kterých alarmující odpověď vícekrát do měsíce zvolilo 4% a 2%. Tato fakta byla potvrzena i v prověřujících tvrzeních. 4% žáků uvedlo naprostý souhlas s tím, že jim spolužáci často berou svačinu, stejné procento žáků souhlasilo s tvrzením, že jim spolužáci často nadávají. S tímto tvrzením dále částečně souhlasilo 10% žáků, tento výsledek však může být zkreslen dětskou praxí oslovovat se hrubými pojmenováními a subjektivním vnímáním tohoto označení, které ostatní považují jako „normální“. Středem posměchu jsou 3% respondentů a 4% žáků uvedlo, že na nich spolužáci často vyžadují peníze. Uvedené výsledky se mi ve výzkumu potvrdili i ve stěžejní otázce

Stal/a jsi se někdy i ty obětí šikany?, kdy 9% žáků zvolilo odpověď *ano*, což znamená, že každý devátý žák z výběrového vzorku byl či je obětí šikany!

Mezi zmíněné otázky a tvrzení jsem do dotazníku zařadila dotazy, které zjišťovaly u žáků míru informovanosti o sociálně patologickém jevu, tj. šikaně. Zajímala jsem se především o závislost mezi množstvím informací o šikaně a jejím rozvojem. Dotazy jsem směřovala na konání školních projektů či seminářů o šikaně, na zprostředkování informací o šikaně školou v podobě letáčků nebo knih a časopisů ve školních knihovnách nebo zda jsou žáci obeznámeni s dřívějšími případy šikany na škole a jejím řešení.

48% žáků uvedlo, že se na jejich škole konají speciální hodiny nebo projekty věnované problémům šikany a z nich se těchto projektů účastní 46%. Na základě tohoto výsledku si myslím, že by školy měly být důslednější při účasti žáků na těchto speciálních hodinách. Informativní letáčky od školy dostalo 53% respondentů. O existenci knih či časopisů ve školní knihovně popisujících problematiku šikany nevědělo vysoké procento (89%) respondentů. Jejich odpovědi mohou být ovlivněny buď nezájmem o podobné knihy, jejich nepotřebností nebo nedůslednou informovaností od školy o nich. Zajímavý je výsledek, že 7% žáků uvedlo existenci podobných knih či časopisů ve školních knihovnách a 4% žáků tuto existenci popřelo. Vyplývá z toho však, že těchto 11% respondentů se o knihy nebo časopisy popisující šikanu zajímalo. Otázkou zůstává, zda se jednalo o pouhou snahu zjistit více informací o problému či hledání pomoci. V dotazníku jsem uvedla stěžejní otázku v problematice informovanosti o šikaně, a to znalost osob nebo institucí, na které se žáci mohou v případě šikany obrátit. Přestože 90% žáků uvedlo, že ví, kde by v takovémto případě hledali pomoc, na otevřenou otázku *Vyjmenuj všechny možnosti na koho se můžeš obrátit v případě, že bys byl/a šikanován/a* odpověděli všichni respondenti. Výsledky mohou být ovlivněny tím, že žáci by se na tyto osoby či instituce obrátili i v případě jiného problému. Nejčastěji respondenti uváděli, že by se v případě šikany svěřili učitelům (31%) a rodičům (28%). Pozoruhodné pro mne bylo zjištění, že respondenti by měli větší důvěru k vedení školy (14%) než ke kamarádům (13%). Z výsledků můžeme vyzorovat, jak důležitá je role učitele v procesu řešení šikany.

43% žáků vědělo o výskytu šikany na jejich škole a 52% naopak. Tato otázka neměla zjišťovat pouhou existenci šikany na dané škole, ale spíše otevřenost školy při jejím řešení, tj. zda šikanu řeší otevřeně nebo ji tabuizuje. Ti respondenti, kteří věděli o výskytu šikany na své škole, měli dále uvést, zda-li byli obětí šikany spíše dívky či spíše chlapci. 44% žáků však na otázku odpověď neznalo, dále byli jako oběti šikany více označováni chlapci, a to v 26% případech.

Důležitou osobou by se ve škole měl stát metodik prevence sociálně patologických jevů, protože 78% žáků uvedlo, že by se na školního speciálního pedagoga v případě potřeby obrátili.

V problematice šikany mne také zajímal pohled pedagogů a zejména i jejich míra informovanosti v tomto tématu. V základních hypotézách mé praktická práce jsem vycházela z předpokladu, že existuje vzájemná závislost informovanosti, řešení problému a délky pedagogické praxe. Mého výzkumu se zúčastnilo pouze 14 učitelů, a to převážně s krátkou pedagogickou praxí (0 – 5 let), a proto jsou následující výsledky pouze doplňující.

Za svoji pedagogickou praxi absolvovalo speciální semináře nebo přednášky, které se týkaly problematiky šikany, jen 43% pedagogů a nejčastěji se jich účastnili ve školním roce 2006/2007. Ve své praxi se osobně se šikanou setkalo 36% pedagogů a všichni se ji snažili řešit. Právě tyto výsledky jsou nejvíce ovlivněny délkou působnosti v povolání učitele.

Učitelé nejčastěji za šikanu považovali následující projevy: bití/ubližování, urážky a slovní zesměšňování. Řešit situaci šikany ve třídě je připraveno 65% pedagogů a 28% učitelů nalézá při jejím řešení podporu u svých kolegů a vedení školy. Číslo je ovlivněno tím, že většina učitelů ve výběrovém vzorku se osobně se šikanou ještě nesetkala. Důležitá je při řešení šikany otázka důvěry žáka k učiteli, kterou si podle subjektivního hodnocení není jisto 57% respondentů. Další subjektivní otázkou se stala dostatečná informovanost o šikaně. 72% učitelů se domnívá, že jsou v problematice šikany dostatečně informováni. Podle mého názoru je vysoké i procento (14%) těch učitelů, kteří si myslí, že nejsou v této dostatečně informováni. Shodné výsledky se objevily též u účasti na různých projektech, které jsou věnované problémům šikany. Alespoň některých projektů se účastní 71% pedagogů.

Pro platné ověření mnou zjištěných výsledků jsem použila dvourozměrnou statistickou metodu ve formě kontingenční tabulky, která ověřuje platnost předem stanovených hypotéz. Základní závislost jsem předpokládala mezi informovaností žáků o šikaně a jejím výskytem mezi žáky, vlivem pohlaví a šancí stát se obětí šikany, informovaností pedagogů o šikaně a řešením projevů šikany nebo délkou pedagogické praxe a množstvím informací o tomto sociálně patologickém jevu.

Výsledky jsou do jisté míry ovlivněny výběrem otázek, které v daném případě představují nebo zastupují na sobě závislé jevy v jednotlivých hypotézách. Jak ukazují výsledky v kontingenčních tabulkách (*tab. č. 6 – 11*) nemohu žádnou ze svých hypotéz pevně prohlásit za platnou, tj. nemohu s určitostí potvrdit základní tezi své diplomové práce, tedy že existuje vzájemná závislost mezi informovaností žáků o šikaně a jejím výskytem. Dále nemohu také potvrdit závislost mezi délkou pedagogické praxe učitelů a jejich množstvím informací o šikaně.

ZÁVĚR

Šikana a agresivní chování není ani v dnešní době vyřešenou otázkou, ale naopak problémem stále diskutovaným a naléhavým. Brutalita a promyšlenost útoků se stupňuje, a tak je podle mého názoru důležité se touto problematikou neustále zabývat a vzdělávat se v ní.

Má diplomová práce se skládá ze dvou základních částí a samostatných příloh. V teoretické části jsem se snažila o shrnutí odborných poznatků a charakteristiku základních pojmů problematiky, jako například osoba agresora a oběti, role učitele a rodičů, primární a sekundární prevence řešení šikany nebo prostředí školní třídy. Teorii jsem se snažila podložit a rozšířit metodickým pokynem MŠMT č. 14 514/2000-51 a současnými projekty MIŠ a CHIPS, které se věnují problematice šikany. Součástí uvedených projektů se stala i poutavá mediální kampaň, která se objevila v časopisech, na billboardech nebo autobusových stanicích, a já ji uvádím v přílohové části. V závěru teoretické části jsem se věnovala problematice šikany z právního hlediska a nejnovějším výzkumům, které popisují výskyt šikany na školách a mezi dětmi.

V navazující praktické části jsem se snažila na základě vlastního empirického zkoumání odpovědět na základní hypotézy mé práce, tj. zda existuje závislost mezi množstvím informací o šikaně a jejím rozvojem na škole a mezi žáky nebo zda má vliv délka pedagogické praxe na rozpoznání a řešení problému šikany. Výzkum jsem provedla na dvou vybraných ZŠ v Plzeňském kraji. Vytvořila jsem dotazníky ve dvou variantách. Jeden dotazník byl určen pro žáky, na který mi odpovědělo 152 respondentů a druhý doplňující dotazník byl vytvořen pro učitele, který mi vyplnilo 14 pedagogů.

Předem stanovené základní teze mé práce však po výzkumu nemohu s určitostí prohlásit za platné, tj. nelze potvrdit, že existuje závislost mezi mírou informovaností žáků o šikaně a jejím výskytem a dále nelze ani potvrdit vliv délky pedagogické praxe na rozpoznání a řešení šikany. Přestože grafické zpracování odpovědí žáků ukázalo, že se častěji obětí šikany stávají chlapci, nelze ani tezi o vlivu pohlaví na šanci stát se obětí šikany potvrdit.

Podle výsledků uvedených v praktické části mohu vyvodit, že žáci jsou o šikaně dostatečně informováni pomocí speciálních hodin vedených školou, informativními letáky či projekty. Obě školy mají zavedené preventivní programy proti šikaně, spolupracují s odborníky (např. z PPP) a působí zde metodici sociálně patologických jevů, ale přes výše uvedené 9% žáků uvedlo, že bylo či je obětí šikany. Vzhledem k velikosti výběrového vzorku lze toto číslo považovat za nepřehlédnutelné.

SEZNAM LITERATURY

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole.* 1. vyd. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9

BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě.* 1. vyd. Praha: ALBATROS, 2006. ISBN 80-00-01552-8

BUDINSKÁ, M. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008. *Veřejná správa*, září 2005, č. 37, s. 1-2 (Příloha). ISSN 1213-6581

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost.* 3. vyd. Praha: KAROLINUM, 2000. ISBN 80-246-0139-7

ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit.* 1.vyd. Praha: AMULET, 2000. ISBN 80-86299-22-8

FLEISCHMANN, O. *Primární prevence sociálně patologických jevů v pedagogické praxi 7.* In *Agrese*, (Kubátová a kol.), 1. vyd. ÚSTÍ NAD LABEM, 2004. S. 6-7. ISBN 80-7044-583-1

GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků. Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími.* 1. vyd. Praha: PORTÁL, 2006. ISBN 80-7367-115-8

GILLERNOVÁ, I. *Slovník základních pojmů z psychologie.* 1. vyd. Praha: FORTUNA, 2000. ISBN 80-7168-683-2

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování. Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách.* 1. vyd. Praha: PORTÁL, 2001. ISBN 80-7178-513-X

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách.* 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1997. ISBN 80-7178-123-1

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den. Život s deprivanty I.* 1. vyd. Praha: GALÉN, 2001. ISBN 80-7262-088-6

KIRBYOVÁ, A. *Nešikovné dítě. Dyspraxie a další poruchy motoriky.* 1. vyd. Praha: PORTÁL, 2000. ISBN 80-7178-424-9

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole.* 1. vyd. Praha: PORTÁL, 2005. ISBN 80-7178-945-3

ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J. (eds). *Sociálna patológia.* 2. roz. vyd. Bratislava: VEDA, 2001. ISBN 80-224-0685-6

PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. 2.roz. vyd. Praha: G PLUS G, 1999. ISBN 80-86103-21-8

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1995. ISBN 80-7178-049-9

SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. 1. vyd. Praha: EUROUNION, 1996. ISBN 80-85858-30-4

TVARŮŽKOVÁ, L., SVOBODOVÁ, K. Roztomilí agresoři. *Týden*, březen 2002, č. 12, s. 22-25. ISSN 1210-9940

WEBSTER-DOYLE, T. *Proč mě pořád někdo šikanuje? Rady, jak zvládat malé tyrany*. Praha: PRAGMA, 2002. ISBN 80-7205-804-5

DALŠÍ POUŽITÉ PRAMENY

Slovník cizích slov. Dostupné na:

<<http://www.slovník-cizich-slov.cz>>[cit. 17.8.2007]

Nenech si ubližovat –obrázek. Dostupné na:

<<http://sikana.wz.cz/reseni.htm>>[cit. 25.8.2007]

Šikana v číslech - Dostupné na:

< <http://www.blisty.cz/2002/2/1/art9798.html> > [cit.25.8.2007]

Minimalizace šikany. Dostupné na:

<<http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?kategorie=2>>[cit. 9.12.2007]

<<http://www.minimalizacesikany.cz/billboard.php3>>[cit. 8.12.2007]

Projekt CHIPS. Dostupné na:

<<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=333>>[cit. 9.12.2007]

Statistika Linky bezpečí. Dostupné na:

<<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=225>>[cit. 9.12.2007]

Děti a jejich problémy. Sborník Linky bezpečí. Dostupné na:

<<http://www.zkola.cz/zkedu/zaskolou/socialnepatologickejevvyajejichprevence/socialnepatologickejevvyajejichprevenceobecne/21733.aspx>>[cit. 9.12.2007]

SEZNAM TABULEK, SCHÉMAT A GRAFŮ

Tab. č. 1: Klasifikace typů šikany.....	12
Tab. č. 2: Podezřelé projevy.....	24
Tab. č. 3: Rozbor telefonátů podle pohlaví.....	41
Tab. č. 4: Šikana na Lince bezpečí.....	41
Tab. č. 5a: Charakteristika výběrového souboru žáků.....	46
Tab. č. 5b: Charakteristika výběrového souboru učitelů.....	46
Tab. č. 6: Ověření hypotézy č.1.....	73
Tab. č. 7: Ověření hypotézy č.2.....	74
Tab. č. 8: Ověření hypotézy č. 3.....	75
Tab. č. 9: Ověření hypotézy č.4.....	76
Tab. č. 10: Ověření hypotézy č.5.....	77
Tab. č. 11: Ověření hypotézy č. 6.....	77
Schéma č. 1: Hlavní subjekty pro oblast primární prevence.....	30
Graf č. 3/1: Rozdělení žáků ve výběrovém vzorku podle věku.....	47
Graf č. 3/2: Rozdělení učitelů ve výběrovém vzorku podle pedagogické praxe.....	47
Graf č. 4/1: Jsi spokojen/a se svým třídním kolektivem?.....	49
Graf č. 4/2: Míváš někdy strach ze svých spolužáků?.....	50
Graf č. 4/3: Kolik lidí ze třídy by jsi považoval/a za kamarády?.....	50
Graf č. 4/4: Jak často býváš nemocný/á?.....	51
Graf č. 4/5: Jak často chybíš ve škole?.....	52
Graf č. 4/6: Myslíš si, že by se ve vaší třídě mohla objevit šikana?.....	52
Graf č. 4/7: Konají se na vaší škole speciální hodiny nebo projekty věnované problémům šikany?.....	53
Graf č. 4/7a: Pokud ano, zúčastnil/a ses jich?.....	53
Graf č. 4/8: Obdržel/a jsi ve své škole nějaké letáčky, které informovaly o šikaně (o problému, jak se zachovat apod.)?.....	54
Graf č. 4/9: Je ve vaší školní knihovně nějaká kniha či časopis týkající se problémů šikany?.....	55
Graf č. 4/9a: Vyhledával/a jsi ji někdy?.....	55
Graf č. 4/10: Kdyby jsi viděl/a, jak někdo šikanuje tvého spolužáka, věděl/a bys, kam se obrátit o pomoc?.....	56

Graf č. 4/11: Vyjmenuj všechny možnosti na koho se můžeš obrátit v případě, že bys byl/a šikanován/a.....	57
Graf č. 4/12: Objevil se na vaší škole někdy problém se šikanou?.....	58
Graf č. 4/12a: Pokud si na předchozí otázku odpověděl/a kladně, víš, zda-li byli obětí šikany spíše dívky či spíše chlapci?.....	58
Graf č. 4/13: Stal/a jsi se někdy i ty obětí šikany?.....	59
Graf č. 4/14: Spolužáci mi často berou svačinu.....	60
Graf č. 4/15: Spolužáci mi často nadávají.....	61
Graf č. 4/16: Často jsem ve třídě středem posměchu.....	61
Graf č. 4/17: Spolužáci na mně často vyžadují peníze.....	62
Graf č. 4/18: Víš, kdo z učitelů se u vás ve škole zabývá problémovými žáky, chováním, které do školy nepatří, šikanou?.....	63
Graf č. 4/18a: Obrátil/a by ses na něho/ní, kdyby jsi potřeboval/a pomoc?.....	63
Graf č. 5/1: Absolvovali jste za svoji pedagogickou praxi nějaká školení, semináře, přednášky týkající se problematiky šikany?.....	65
Graf č. 5/1a: Jestliže jste na předchozí otázku odpověděli kladně, uveďte, prosím, v jakém roce toto školení proběhlo.....	66
Graf č. 5/2: Myslíte si, že je běžná praxe, že učitel šikanu ve třídě (škole) spíše přehlídí, než aby ji řešil?.....	67
Graf č. 5/3: Setkali jste se již ve své pedagogické praxi s problémem šikany?.....	67
Graf č. 5/4: Uveďte příklady chování žáků, kdy se podle vás jedná o šikanu.....	68
Graf č. 5/5: Bylo by/je pro vás obtížné situaci šikany ve třídě řešit?.....	69
Graf č. 5/6: Nalézáte při řešení šikany podporu ve vedení školy a u svých kolegů?..	69
Graf č. 5/7: Myslíte si, že k vám mají žáci důvěru, aby se na vás v případě šikany obrátili?.....	70
Graf č. 5/8: Domníváte se, že jste v problematice šikany dostatečně informováni?..	71
Graf č. 5/9: Účastníte se organizace různých projektů, které jsou věnované problémům šikany?.....	72

PŘÍLOHY

Příloha 1: Projekt MIŠ; poutací plakát

Dostupné na: <<http://www.minimalizacesikany.cz/billboard.php3>>[cit. 8.12.2007]

Nadace O₂

ŠIKANOVÁNÍ

**Straší tě šikana?
Ublížíje někdo tobě nebo tvému kamarádovi?**

Neboj se o tom mluvit.

Šikana není nevinná hra. Není třeba hledat pomoc, pokud tobě nebo tvému kamarádovi někdo ubližuje. Setkáš-li se se šikanou, promluv si s někým, komu důvěřuješ, nebo volej na bezplatnou Linku bezpečí 800 155 555.

Příloha 2: Projekt MIŠ; poutací plakát

Dostupné na: <<http://www.minimalizacesikany.cz/billboard.php3>>[cit. 8.12.2007]

Nadace O₂

POMOC ZTE

I Vaše dítě může prožívat horor
Promluvte si s ním!

40 % dětí základních škol se setkalo se šikanou. Třeba se týká i vašeho dítěte a vy o tom ani nevíte.
Naberte ji na telefonní vahu. Pokud získáte sebestřední podnět, kontaktujte pracovníky školy a spolupracujte
s nimi na řešení. Více se dozvíte také na www.minimalizacesikany.cz.

Šikana je ve větší či menší míře na každé škole. Škola, která si je toho vědomá a pracuje na řešení, patří mezi ovocné!
Škola, která vykřiká popoň, signalizuje nebezpečí.

Příloha 3: Dotazník pro žáky

Milí žáci,

prosím vás o vyplnění tohoto dotazníku. Snažím se odpovědět na otázku týkající se informovanosti žáků o šikaně. Vaše odpovědi budou zcela anonymní, proto vás žádám o pravdivost.

Jmenuji se Eva Holoubková a jsem studentkou PF v Českých Budějovicích. Pokud budete mít nějaké otázky, můžete se obrátit na můj email 😊:

EHoloubkova@seznam.cz

1) Vyber obrázek, který vyjadřuje tvou dnešní náladu

2) Jsi spokojen/a se svým třídním kolektivem?

- a) ano   b) spíše ano   c) nevím   d) spíše ne   e) ne

3) Míváš někdy strach ze svých spolužáků?

- a) často   b) občas   c) nikdy

4) Kolik lidí ze třídy by jsi považoval/a za kamarády?

- 0   1   2   3   4   více

5) Jak často býváš nemocný/á?

- a) nikdy   b) 1 x za rok   c) vícekrát do roka   d) 1 x za měsíc   e) vícekrát do měsíce

6) Jak často chybíš ve škole?

- a) nikdy   b) 1 x za rok   c) vícekrát do roka   d) 1 x za měsíc   e) vícekrát do měsíce

7) Myslíš si, že by se ve vaší třídě mohla objevit šikana?

- a) ano   b) spíše ano   c) nevím   d) spíše ne   e) ne

8) Konají se na vaší škole speciální hodiny nebo projekty věnované problémům šikany?

- a) ano   b) ne

9) Pokud ano, zúčastnil/a ses jich?

- a) ano   b) ne

10) Obdržel/a jsi ve své škole nějaké letáčky, které informovaly o šikaně (o problému, jak se zachovat apod.)?

- a) ano   b) ne

11) Je ve vaší školní knihovně nějaká kniha či časopis týkající se problémů šikany?

- a) ano   b) ne   c) nevím

12) Vyhledával/a jsi ji někdy?

- a) ano   b) ne

13) Kdyby jsi viděl/a, jak někdo šikanuje tvého spolužáka, věděl/a bys, kam se obrátit o pomoc?

- a) ano   b) ne   c) nevím

14) Vyjmenuj všechny možnosti na koho se můžeš obrátit v případě, že bys byl/a šikanován/a.

.....
.....
.....

15) Objevil se na vaší škole někdy problém se šikanou?

- a) ano   b) nevím   c) ne

16) Pokud si na předchozí otázku odpověděl/a kladně, víš, zda-li byli obětí šikany spíše dívky či spíše chlapci?

- a) dívky   b) spíše dívky   c) tak i tak   d) spíše chlapci   e) chlapci
f) nevím

17) Stal/a jsi se někdy i ty obětí šikany?

- a) ano   b) nejspíše ano   c) nevím   d) nejspíše ne   e) ne

Nyní zaškrtni, jak souhlasíš s následujícími výroky:

	zcela nesouhlasím	nesouhlasím	tak i tak	souhlasím	zcela souhlasím
18) Spolužáci mi často berou svačinu	☐	☐	☐	☐	☐
19) Spolužáci mi často nadávají	☐	☐	☐	☐	☐
20) Často jsem ve třídě středem posměchu	☐	☐	☐	☐	☐
21) Spolužáci na mně často vyžadují peníze	☐	☐	☐	☐	☐

22) Víš, kdo z učitelů se u vás ve škole zabývá problémovými žáky, chováním, které do školy nepatří, šikanou?

a) ano   b) ne

Obrátil/a by ses na něho/ní, kdyby jsi potřeboval/a pomoc?   ano   ne

 Jsi

a) dívka

b) chlapec

 Tvůj věk je

- a) 11-12
- b) 13-14
- c) 15-16

Děkuji Ti za vyplnění dotazníku!

Příloha 4: Dotazník pro učitele

Dotazník pro učitele

Vážení učitelé,

prosím vás o vyplnění tohoto dotazníku. Ve své diplomové práci se snažím zachytit problematiku šikany, zejména informovanosti žáků o ní. Také mě zajímá role učitele v procesu získávání těchto informací. Vaše odpovědi budou zcela anonymní, proto vás žádám o pravdivost.

Jmenuji se Eva Holoubková a jsem studentkou PF v Českých Budějovicích. Pokud budete mít nějaké otázky, můžete se obrátit na můj email: EHoloubkova@seznam.cz

-----
1) Absolvovali jste za svoji pedagogickou praxi nějaká školení, semináře, přednášky týkající se problematiky šikany?

a) ano   b) ne

2) Jestliže jste na předchozí otázku odpověděli kladně, uveďte, prosím, v jakém roce toto školení proběhlo?

-----
3) Myslíte si, že je běžná praxe, že učitel šikanu ve třídě (škole) spíše přehlíží, než aby ji řešil?

a) ano   b) spíše ano   c) nevím   d) spíše ne   e) ne

4) Setkali jste se již ve své pedagogické praxi s problémem šikany?

a) ano   b) ne   **Pokud ano, řešili jste ji?**   ano   ne

5) Uveďte příklady chování žáků, kdy se podle vás jedná o šikanu.

-----
6) Bylo by/je pro vás obtížné situaci šikany ve třídě (škole) řešit?

a) ano   b) spíše ano   c) nevím   d) spíše ne   e) ne

7) Nalézáte při řešení šikany podporu ve vedení školy a u svých kolegů?

a) ano   b) spíše ano   c) nevím   d) spíše ne   e) ne

f) nemohu posoudit, protože jsem se dosud se šikanou nesetkal/a

8) Myslíte si, že k vám mají žáci důvěru, aby se na vás v případě šikany obrátili?

a) ano   b) spíše ano   c) nevím   d) spíše ne   e) ne

9) Domníváte se, že jste v problematice šikany dostatečně informováni?

a) ano   b) spíše ano   c) nevím   d) spíše ne   e) ne

10) Jestliže jste na předchozí otázku odpověděli kladně, uveďte některé publikace či autory nebo současné projekty, které se zabývají řešením šikany na školách?

.....
.....

11) Účastníte se organizace různých projektů, které jsou věnované problémům šikany?

a) ano všech   b) ano některých   c) ne   d) takové projekty u nás ve škole neprobíhají

12) Jak dlouho působíte jako učitel/ka?

.....

Děkuji vám za čas věnovaný tomuto dotazníku!